

TÜRK DÜNYASI KÜLTÜREL MİRASI ENVANTER ÇALIŞMASI

İnceleme
Araştırma
Dizisi

YAYIN NO: 22

TÜRK DÜNYASI KÜLTÜREL MİRASI ENVANTER ÇALIŞMASI

Ahmet Yesevi Üniversitesi Avrasya Çalışmaları Grubu

Editör

Dr. Murat Yılmaz

Redaksiyon

Şehnaz Burhaneddin Ünal • M. Kürşat Birinci

Çeviri

Yasemin Vaudable (İngilizce) • Albina Tuzlu (Rusça)

Teknik Koordinasyon

Halil Ulusoy

Yılmaz, Murat

Türk Dünyası Kültürel Mirası Envanter Çalışması / Murat Yılmaz. – Ankara:
Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, 2014

120 s. ; 19x27 cm. – (Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi
inceleme-araştırma dizisi ; yayın no: 22)

ISBN: 978-9944-237-28-4

1. Türk kültürü – Envanterler 2. Türk dünyası – Envanterler

306.0899435

Tasarım-Baskı

SFN Televizyon Tanıtım Tasarım

Yayıncılık Ltd. Şti.

Tel: 0312 472 37 73-74

www.sfn.com.tr

Baskı Tarihi: **Şubat 2015**

©Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı

Adres:

Ferit Recai Ertuğrul Caddesi No: 8 Or-An/ANKARA

Tel: 0312 491 01 00 (pbx) • Faks: 0312 491 01 11

info@turksoy.org • www.turksoy.org.tr

Taşkent Cad. Şehit H. Temel Kuşuoğlu Sok. No: 30 06490 Bahçelievler/ANKARA

Tel: 0312 216 06 00 • Faks: 0312 216 06 09

www.ayu.edu.tr • yayinlar@yesevi.edu.tr

Raporda ifade edilen fikir ve görüşler sadece yazarlarının olup,
Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığının görüşlerini yansıtmazlar.

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	6
--------------------	---

I. BÖLÜM

TÜRK DÜNYASI KÜLTÜR MİRASI VE DOĞAL PARKLARI	9
--	---

1. BAŞKURDİSTAN (RUSYA FEDERASYONU)	11
--	----

Başkurt Ural Doğal Park Kültür Mirası	12
---	----

Orenburg Kervansarayı Kültür Mirası.....	14
--	----

Yangantau Dağı Kültür Mirası.....	15
-----------------------------------	----

Başkurt Şihan Dağları Kültür Mirası	16
---	----

Ulusal Başkurt Kahramanı Salavat Yulaev Anıtı Kültür Mirası	17
---	----

2. HAKAS (RUSYA FEDERASYONU)	19
---	----

Sulek Petroglifi Kültür Mirası.....	20
-------------------------------------	----

Tus Gölü Kültür Mirası.....	21
-----------------------------	----

Çaa-Tas (Uibat) Kültür Mirası.....	22
------------------------------------	----

Çaa-Tas (Kopen) Kültür Mirası.....	23
------------------------------------	----

Boyar Yazıtları Kültür Mirası.....	24
------------------------------------	----

Ulu Salbık Kurganı Kültür Mirası.....	25
---------------------------------------	----

3. KAZAKİSTAN	27
----------------------------	----

Şakpak Ata Mezarlık ve Camii (9. - 19. yy.)	28
---	----

Şopan Ata Mezarlık ve Camii (10. - 19. yy.)	29
---	----

Beket Ata Mezarlık ve Camii (18. yy.)	30
---	----

Karaman Ata Mezarlık ve Camii (13. - 19. yy.).....	31
--	----

Dombaul Türbesi (8. - 9. yy.)	32
-------------------------------------	----

Ayakkamır Türbesi (10. - 13. yy.).....	33
--	----

Cuci Han Türbesi (13. yy.).....	34
---------------------------------	----

Alaca Han Türbesi (11 - 12. yy.).....	35
---------------------------------------	----

Bolgan Ana Türbesi (12. - 13. yy.)	36
--	----

Sırlı-tam Türbesi, Inkar-Darya (13. yy.)	37
--	----

Sırlı-tam Türbesi, Janadarya (12. - 13. yy.).....	38
---	----

Balandı Türbesi (M.Ö. 4. yy.).....	39
------------------------------------	----

Jarkent Camii Mimari Sanatlar Müzesi (19. yy.)	40
--	----

Markakol Korusu	41
-----------------------	----

Altın Emel (Doğal park)	42
-------------------------------	----

Şarın Vadisi (Doğal park).....	43
--------------------------------	----

Orta Karatau (Doğal park).....	44
--------------------------------	----

Berkar Geçidi	45
---------------------	----

4. KIRGIZİSTAN	47
Özgen Mimari Kompleksi (11. - 12. yy.)	48
Şah Fazıl Türbesi (11. - 12. yy.)	49
Koşoy Korgon (Koşoy Kalesi) (13. - 14. yy.)	50
Şırdakbek Seddi	51
5. ORTAK DEĞERLER	53
Batı Tanrı Dağları	54
Ustyurt Yaylası	56
Hazar Denizi	57

II. BÖLÜM

UNESCO DÜNYA MİRAS LİSTESİNE GİREN TÜRK DÜNYASI KÜLTÜR VARLIKLARI	59
1. ALTAY (RUSYA FEDERASYONU)	61
Altay Altın Dağları Doğalpark Kültür Mirası	62
2. AZERBAYCAN	65
Bakü İçerişehir, Şirvanşah Sarayı ve Kız Kalesi	66
Gobustan Kaya Resimleri	69
3. KAZAKİSTAN	71
Hoca Ahmet Yesevi Türbesi	72
Sarıarka-Kuzey Kazakistan Bozkır ve Gölleri	74
Tamgalı Petroglifleri	75
4. KIRGIZİSTAN	77
Kutsal Süleyman Dağı	78
5. TATARİSTAN (RUSYA FEDERASYONU)	81
Tarihî Kazan Kremlinini ve Mimari Yapısı	82
Bolgar Tarih ve Arkeolojik Kompleksi	83

6. TÜRKİYE	85
Divriği Ulu Camii ve Şifahanesi.....	86
Göreme Millî Parkı ve Kapadokya	87
İstanbul'un Tarihî Alanları	88
Hattuşa - Hitit Başkenti	90
Nemrut Dağı	91
Pamukkale-Hierapolis	92
Xanthos-Letoon	93
Safranbolu Şehri	94
Truva Antik Kenti	95
Selimiye Camii ve Külliyesi	96
Çatalhöyük Neolitik Kenti	97
Bursa ve Cumalıkızık: Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu.....	98
Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı.....	99
7. TÜRKMENİSTAN	101
Antik Merv Millî Tarih ve Kültür Parkı.....	102
Köhne Ürgenç	104
Nisa'nın Parthia Kaleleri	105
8. ÖZBEKİSTAN	107
İtçan Kala	108
Tarihî Buhara Şehri	109
Tarihî Şahrisabz Merkezi	110
Semerkant - Kültürlerin Buluşma Noktası	111
9. ORTAK DEĞERLER	113
İpek Yolu: Çang'an-Tiyanşan Geçidi	114
KAYNAKLAR	117

Değerli okurlar,

Elinizdeki envanter, TÜRKSOY'a üye ülkelerin kültür varlıkları ve doğal parklarının tanıtıldığı mütevazı bir çalışmadır. Öncelikle belirtmek gerekir ki, ne Türk Dünyası sadece TÜRKSOY üyesi ülkelere ibarettir ne de TÜRKSOY üyesi ülkelerin kültür varlıkları ve doğal parkları bu çalışmada yer alan unsurlarla sınırlıdır.

2010 yılından bu yana TÜRKSOY'a Üye Ülkeler UNESCO Millî Komisyonları toplantıları düzenlenmektedir. Bu çalışmada yer alan liste, bu güne kadar dört kez düzenlenen TÜRKSOY'a Üye Ülkeler UNESCO Millî Komisyonları toplantılarında katılımcılar tarafından tanıtılan ya da üzerinde konuşulan kültür varlıklarından ve TÜRKSOY üyesi ülkelerin hâlihazırda UNESCO Dünya Mirası listesine dahil ettikleri unsurlarından oluşmaktadır.

TÜRKSOY'a Üye Ülkeler UNESCO Millî Komisyonları toplantılarında özellikle şu üç alanda işbirliği üzerinde durulmaktadır:

- “Türk Dünyası’nın kültür ve doğa mirasının listesinin oluşturulması ve UNESCO Dünya Mirası Listesine dahil edilmek üzere önerilecek ortak çok uluslu dosyaların saptanması”;
- “Türk Dünyası’nın somut olmayan kültürel miras listesinin oluşturulması ve UNESCO Somut Olmayan Kültür Mirası temsili listesine dahil edilmek üzere önerilecek ortak çok uluslu dosyaların saptanması”;
- “Türk Dünyası’nın belgesel mirasının kaydının oluşturulması ve UNESCO’nun “Dünya Mirası” listesine dahil edilecek çok uluslu ortak dosyaların belirlenmesi.

Bunlara ek olarak, söz konusu toplantılar çerçevesinde, “Genç Nesillerin Ahlakî ve Etik Eğitimleri” ve “Anma ve Kutlama Yılı” etkinlikleri üzerine de çalışmalar yürütülmektedir.

2013 yılında Türk Dünyası Kültür Başkenti ünvanını taşıyan Eskişehir’de 2-3 Eylül 2013 tarihleri arasında düzenlenen ‘TÜRKSOY Üyesi Ülkeler UNESCO Milli Komisyonları 4. Toplantısı’ sonunda hazırlanan çalışma raporunda, “TÜRKSOY Üyesi Ülkeler arasında ortak Somut Kültürel Miras Envanteri oluşturulması ve bu envanterin web sayfasında yayımlanması” üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda elinizdeki çalışma, Türk Dünyasının somut tarihî ve kültürel mirasın envanterizasyonu niteliğindedir. Öte yandan Türk Dünyasının kültürel, doğal ve belgesel mirasının korunması ve tanıtılmasına yönelik ortak projelerin geliştirilmesi ve sonuçlarının internet ve sosyal medya dahil olmak üzere çeşitli medyalar aracılığı ile yayımlanması da önem arz etmektedir.

Türk Dünyasının kültürel mirasının korunmasına ilişkin kolektif bir bilincin oluşması açısından faydalı sonuçlar doğuracağı ümidiyle hazırlamış olduğumuz çalışma, TÜRKSOY’un bilgi ve belge paylaşımı konusundaki şeffaflığının bir eseridir. Bu raporun hazırlanmasına destek veren Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyeti Başkanı Prof. Dr. Osman Horata ve TÜRKSOY Genel Sekreteri Düsen Kaseinov başta olmak üzere emeği geçen Prof. Dr. Fırat Purtaş’a ve Şehnaz Burhaneddin Ünal’a teşekkür ederim.

Dr. Murat YILMAZ

Avrasya Çalışmaları Grubu Başkanı

TÜRK DÜNYASI KÜLTÜR MİRASI VE DOĞAL PARKLARI

BÖLÜM

- ❖ Başkurdistan (Rusya Federasyonu)
- ❖ Hakas (Rusya Federasyonu)
- ❖ Kazakistan
- ❖ Kırgızistan
- ❖ Ortak Değerler

TÜRK DÜNYASI
KÜLTÜR MİRASI VE
DOĞAL PARKLARI
BAŞKURDISTAN
(RUSYA FEDERASYONU)

- ❖ Başkurt Ural Doğalpark Kültür Mirası
- ❖ Orenburg Kervansarayı Kültür Mirası
- ❖ Yangantau Dağı Kültür Mirası
- ❖ Başkurt Shikhan Dağları Kültür Mirası
- ❖ Ulusal Başkurt Kahramanı Salavat Yulaev Anıtı Kültür Mirası

BAŞKURT URAL DOĞAL PARK KÜLTÜR MİRASI

Ural Dağları'nın güneyindeki bu bölge yaklaşık 45.000 hektarlık bir araziye kapsamaktadır. Altın Solok adındaki Doğal Parkı da içinde barındıran bu bölgenin coğrafi yapısı, dağlık bölge ve yaylalardan oluşmaktadır. Nüfus yoğunluğu düşük olan bölge, flora ve fauna çeşitliliği açısından son derece zengin bir yapıya sahiptir. Bölgenin yerli halkı yarı göçebe bir halk olarak eski geleneklerini hâlen sürdüren Başkurtlardır. Başkurt halkının çok eski zamanlara ait Şulgan Taş Mağarası adında bir efsanesi vardır. Başkurt Ural bölgesinin bir diğer özelliği ise Başkurt halkının günümüzde hâlen geleneksel şekliyle sürdürdüğü arıcılık ve bal üretiminin yanı sıra "Burziyan" arı cinsinin korunmasına ilişkin yürütülen çalışmalardır.

ORENBURG KERVANSARAYI KÜLTÜR MİRASI

Orenburg Kervansarayı, içerisinde bir caminin de bulunduğu tarihî bir mimari yapıdır.

Alexander Brullov tarafından tasarlanan Kervansaray, 1837-1846 yıllarında inşa edilmiştir. 1920-1924 yılları arasında Orenburg Başkurt Pedagoji Yüksekokulu'nun bulunduğu Kervansaray'ın merkezinde, Başkurt yurtlarından esinlenilen sekizgen bir cami ve halk evleri bulunmaktadır.

YANGANTAU DAĞI KÜLTÜR MİRASI

Yangantau, Başkurtça'da "*yanan dağ*" demektir. Yangantau Dağı'nın doğal olayları ilk defa P. S. Pallas tarafından 1770 yılında tarif edilmiştir:

"Açık çatlak yerlerinden, güneşe karşı titreyen sıcak buhar ince bir sızıntı şeklinde sürekli yukarı çıkıyor. Bu buhara el ile dokunmak mümkün değildir. Oraya atılan kabuk veya kuru ahşap yongalar bir dakika içinde alevlenir, kötü havalarda ve karanlık gecelerde bu buhar sanki ince kırmızı alev veya birkaç metre yüksekliğindeki ateş balonu gibi görülür."

BAŞKURT ŞİHAN DAĞLARI KÜLTÜR MİRASI

Rölyefte iyi ayrılan tek tepedir (höyük); doğru etekleri ve zirvesi olan tek başına yüksek dağlıktır.

Trans İdil Boyu ve Batı Ural Boyunda Şihanlar, kireçtaşlarından oluşan antik denizlerin resif kalıntılarıdır. Ural'da dağların kayalık zirvelerine Şihan denir.

Şihanlar, sık sık nehirlerin vadilerinde yerleşmiş olup, 150-200 metre yüksekliktedir.

V. İ. Dal Sözlüğündeki tanıtımına göre Şihanlar, Başkurt Ural öncesi bölgedeki izole tepelerdir. Onlar Belayan Nehrinin kıyısı boyunca 20 km. uzanan dar zincir oluşturan dört tek dağdan ibarettir: Tratau, Şahtau, Yuraktau ve Kuştau. Şihanlar, Sterlitamak ve İşimbay şehirlerine yakın yerleşmiştir. Bu Şihanlar, Permien dönemi erken çağının sıcak denizinde oluşan bariyer resif kalıntılarıdır. Bu kalıntılarda antik bitki ve hayvanların fosillerine rastlanmaktadır.

Dördüncü Şihan olan Şahtau, Soda Şirketi tarafından 1950'li yıllarda sanayide kullanılmak üzere işlenmeye başlanmış ve tamamına yakını işlenmiştir.

ULUSAL BAŞKURT KAHRAMANI SALAVAT YULAEV ANITI KÜLTÜR MİRASI

Ünlü Başkurt Kahramanı ve Şairi Salavat Yulaev'in anısına 1967 yılında inşa edilmiştir. Ufa'da bulunan bu anıtın üzerinde Başkurdistan'ın arması bulunmaktadır.

TÜRK DÜNYASI
KÜLTÜR MİRASI VE
DOĞAL PARKLARI
HAKAS
(RUSYA FEDERASYONU) 2

- ❖ Sulek Petroglifi Kültür Mirası
- ❖ Tus Gölü Kültür Mirası
- ❖ Çaa-Tas (Uibat) Kültür Mirası
- ❖ Çaa-Tas (Kopen) Kültür Mirası
- ❖ Boyar Yazıtları Kültür Mirası
- ❖ Ulu Salbık Kurgan Kültür Mirası

SULEK PETROGLİFİ KÜLTÜR MİRASI

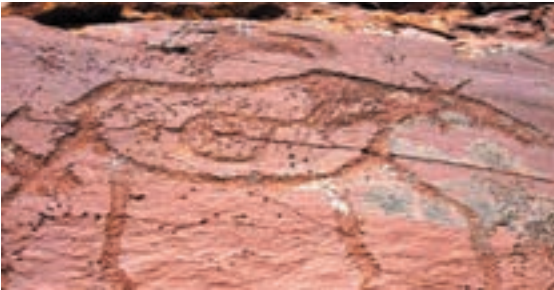
Ordzhonikidze Bölgesinin civarında bulunan en yakın köyden adını alan "Sulek Petroglifi", üzerinde binlerce resim bulunan bir kayalıktır. Bu kaya resimlerinin çoğu ise 9. ila 10. yüzyılda bölgede yaşamış Tyuhtyaty'lar tarafından yapılmıştır.

İlk Sulek Petroglifi, Finlandyalı bilim adamı M. A. Kastren tarafından 1847 yılında keşfedilmiştir.

M. A. Kastren'in yapmış olduğu araştırmalara göre bu kaya resimleri, oyma teknikleri ile yapılmıştır.

Bu kaya resimlerinin daha önce eski Hakaslar tarafından yapıldığı tahmin edilmektedir. Kayanın üzerinde bulunan Göktürk yazısından anlaşıldığı kadarıyla bu kaya, ülkenin Kuzey ve Güney bölgelerinden insanların ibadet etmeye geldiği bir yerd. Bu kayada "Benkyu Kaya" yani bu anıtın sonsuza kadar var olacağı anlamına gelen "Ebedi Kaya" yazısı yer almaktadır.

Kaya resimleri tarih öncesi halkların yaşamları ile ilgili önemli bilgiler içermektedir. Sulek Petroglifinde birbirinden farklı 125 antropomorfik resimler bulunmaktadır: 37 dağ keçisi, 49 binici, 45 geyik, 23 at, 16 deve, 11 yırtıcı hayvan, 11 kuş, 5 yaban domuzu, yılanlar, tavşanlar, köpekler, kaplumbağalar, at arabaları, harfler ve sayılar.

TUS GÖLÜ KÜLTÜR MİRASI

Hakas Cumhuriyeti'nin Şirinski İlçesindeki acılı-tuzlu göldür. Şira İlçesinin Kuzeyinden 30 km. ve Solenoozernoye Köyünden 4 km. uzaklıkta bulunmaktadır.

Suyun mineralizasyon derecesi : 187,7-248,7 g/l.

Toplam alanı : 2,65 km²

Maksimum derinliği : 4,5 m.

Göldeki su, yüksek yoğunluğa sahiptir. Tuz konsantresinin çok yüksek olması nedeniyle bir kısmı suda eriyememekte, buna bağlı olarak da 30 cm.'ye kadar olan kalınlıkta dibe çökmektedir. Suyun üzerinde kalmak o kadar kolaydır ki, örneğin gazete okuyarak yüzmek mümkündür.

Tus Gölü'nün Kuzey kıyısında içme suyu olarak kullanılan doğal kaynak bulunmaktadır. Dipteki mil birikintileri de tedavi amaçlı kullanılmaktadır.

ÇAA-TAS (UİBAT) KÜLTÜR MİRASI

Hakas Cumhuriyeti'nde Uibat İstasyonunun güney-doğusuna doğru 6 km. uzaklıkta yer alan mezarlıktır. Mezarlar, M.Ö. 3. yüzyıldan itibaren M.S. 7. - 8. yüzyıllara kadar olan döneme aittir. En eski mezarların Tatar kültürüne ait olduğu tespit edilmiştir. Çoğunluğu Taştık kültürüne aittir. 1936 ve 1938 yıllarında S. V. Kiselev, L. A. Yevtühova ve diğer uzmanlar tarafından yapılan arkeolojik kazılar sırasında Taştık asil kabilelerin mezarlarında (M.Ö. 1. yy. - M.S. 5. yy.) alçı ve pişmiş topraktan yapılan portre maskeleri, ahşap oymalı heykeller ve birçok diğer malzemeler bulunmuştur. Feodal ilişkilerin bu halkta olduğu dönemde (7. - 8. yy.) Yenisey Kırgızlarının höyüklerinde sac altınla kaplanmış ahşap oymalı koç figürleri, Orhon-Yenisey yazıtını içeren gümüş sürahi ve diğer eşyalar tespit edilmiştir.

Büyük ve Küçük olmak üzere Boyarskaya Pisanitsa'nın (petrogliflerden oluşan güzel sanat anıtı) petroglifleri A. V. Adrianov tarafından 1904 yılında araştırılmış ve keşfedilmiştir. 1962 yılında Moskova Sanat-Sanayi Yüksek Okulunun öğrencileri tarafından Büyük Boyarskaya Pisanitsa'nın resimleri kağıda geçirilmiş ve fotoğrafları çekilmiştir. 1960-1970'li yıllarda M. A. Devlet, bu anıtı tekrar incelemiş ve "Büyük Boyarskaya Pisanitsa" kitabını yayımlamıştır.

ÇAA-TAS (KOPEN) KÜLTÜR MİRASI

Hakas Cumhuriyeti'nin Yenisey nehrinin sol kıyısında bulunan ve 7. - 8. yüzyıllara (diğer kro-
nolojiye göre 9. - 10. yy.) ait olan mezarlıktır. Daha sonra Krasnoyarskiy Sarnıcı tarafından su
altında kalan Kopeni Köyünün adını almıştır. Yenisey Kırgızlarının (günümüzdeki Hakasların
ataları) soylu kabilelerine ait mezarlardan oluşan büyük kurganlar, 1939-40 yıllarında L. A.
Yevtühova ve S. V. Kiselev tarafından kazılmıştır. Mezarların yanında mücevherat ve sanat
eserlerinin yağmacılardan korunduğu gizli çukurlar bulunmaktadır. Bu çukurlardan altın ve
gümüş tabaklar, 4 altın güğüm (ikisinde Orhun-Yenisey yazıları oyulmuştur), altın, gümüş
ve bronz at koşumu süs setleri çıkartılmıştır. Ürünler, daha önceki yerli geleneklere dayanı-
larak İran ve Çin sanatını bilen yerli kuyumcular tarafından yapılmıştır.

BOYAR YAZITLARI KÜLTÜR MİRASI

Boyarskaya Pisanitsa, Tagar kültürüne (M.Ö. 7. - 3. yy.) ait ve kısmen Taştık kültürüne geçiş dönemini (M.Ö. 1. yüzyılın ilk yarısına kadar olan dönemi) kapsamaktadır. Eski kaya resimlerinin bulunduğu iki yer bilinmektedir: Dağ sırtındaki yüksek vadide, Kopeni Köyü yolunun sağında yerleşen Büyük Pisanitsa ve Büyük Pisanitsa'dan 400 metre uzaklıkta yerleşen Küçük Pisanitsa'dır. Boyarskaya Pisanitsa'nın petroglifleri, A. V. Adrianov tarafından 1904 yılında araştırılmış ve keşfedilmiştir. Büyük Pisanitsa'da yaklaşık 130 resim, Küçük Pisanitsa'da yaklaşık 40 resim mevcuttur. Hemen hemen aynı tarihî dönemde, belli kısa zaman içinde oyulan bu resimler, teknik, tarz özellikleri, konusu ve kompozisyonu açısından son derece birbirine benzemektedir. İçerik konularına göre Büyük Pisanitsa'daki resimler Küçük Pisanitsa'daki resimlere kıyasla daha yoğundur. Büyük Boyarskaya Pisanitsa sadece akşam ve özellikle sabah erken saatlerde net olarak görülebilir. Yükselen güneşin eğik ışınları, kayanın kaba yıpranmış yüzeyi üzerinden kaydığı zaman görüntüler daha da açık görünmektedir.

ULU SALBIK KURGANI KÜLTÜR MİRASI

Ulu Salbık Kurganı (Hakasça: Uluğ Salbıx Kürgen) Hakas Cumhuriyeti'nde ve tüm Sibiry'a'da en büyük kurgandır (tümülüs). 1950 yıllarında gerçekleştirilen kazılardan önce yüksekliği 10 katlı apartman yüksekliği ile eşdeğer olup, 30 metreyi bulmaktaydı.

Çevresinde 70 ton kadar ağır kaya parçalar dikili olan bu yarım kilometre çapındaki Ulu Salbık Kurgan'ın ait olduğu devir, Hakas topraklarındaki İskit-Tagar arkeolojik dönemidir (M.Ö. 10/9-3. yy'lar).

Hakasça'da "salbıx/salbıh", kar eridikten sonra bozkırda oluşan su birikintisi anlamına gelmektedir.

TÜRK DÜNYASI
KÜLTÜR MİRASI VE
DOĞAL PARKLARI
KAZAKİSTAN

3

- Şakpak Ata Mezarlık ve Camii (9.-19. yy.)
- Şopan Ata Mezarlık ve Camii (10.19. yy.)
- Beket Ata Mezarlık ve Camii (18. yy.)
- Karaman Ata Mezarlık ve Camii (13.-19. yy.)
- Dombaul Türbesi (8.-9. yy.)
- Ayakkamır Türbesi (10.-13. yy.)
- Cuci Han Türbesi (13. yy.)
- Alaca Han Türbesi (13. yy.)
- Bolgan Ana Türbesi (12.-13. yy.)
- Sırlı-tam Türbesi, Inkar-Darya (13. yy.)
- Sırlı-tam Türbesi, Janadarya (12.-13. yy.)
- Balandı Türbesi (M.Ö. 4. yy.)
- Jarkent Camii Mimari Sanatlar Müzesi (19. yy.)
- Markakol Korusu
- Altın Emel (Doğal park)
- Şarın Vadisi (Doğal park)
- Orta Karatau (Doğal park)
- Berkar Geçidi

ŞAKPAK ATA MEZARLIK VE CAMİİ (9. - 19. YY.)

Şakpak Ata Camii kayaların içi oyularak inşa edilmiş eşsiz bir mimari yapıttır. Haç şeklindeki bu caminin temelini, Antik Yunan çağındaki Dorik tarzını anımsatan dört sütun oluşturmaktadır. Caminin duvarları ise hurma yaprağı motifinin yanı sıra Arapça yazılarla süslenmiştir. Caminin 10. ila 11. yüzyılda inşa edildiği düşünülmektedir.

Şakpak Ata Camii, Mangıstau yer altı tapınaklarının içinde kuşkusuz en güzel olanıdır. Caminin içi geniş ve ferahdır.

Efsanelere göre, 7. ila 8. yüzyılda bölgeye gelen Müslüman din adamları, bu Mangıstau'daki yer altı mağaralarda yaşıyorlardı.

Camiyi inşa eden Şakpa Ata ise ülkesini istila eden düşmanlardan kurtaran Evliya Şopan-Ata'nın torunudur. Dağın eteklerinde ilginç anıtların yer aldığı bir de nekropol vardır.

Bu caminin en önemli özelliği, yerin altında ve her türlü sesten uzakta olmasıdır. Doğanın güzelliği ile iç içe olan bu cami, insanı bir anda yüzyıllar öncesine götürür ve tefekküre davet eder.

ŞOPAN ATA MEZARLIK VE CAMİİ (10. - 19. YY.)

Aktau şehrine 200 km. uzaklıktaki Senek bölgesinde bulunan bu cami, Hoca Ahmet Yesevi'nin öğrencisi olan Şopan Ata tarafından inşa edilmiştir. Efsaneye göre Şopan Ata, hocasının asasını bulduğu bu yere 11 adet yer altı odası olan bir cami inşa etmiştir. Yine efsaneye göre, burada bulunan bir ağaç, aradan 800 yıl geçmesine karşın hâlâ ayakta olup, büyümeye devam etmektedir. Bu ağacın etrafında üç defa dönmenin insanı tüm hastalıklardan arındıracağına inanılmaktadır. Şopan Ata Camii'nin etrafı yüzyıllar içinde oluşmuş 3000'i aşkın mezarın bulunduğu çok büyük bir nekropol ile çevrilidir.

BEKET ATA MEZARLIK VE CAMİİ (18. YY.)

Atırau bölgesindeki Kulsarı köyünde doğmuş olan Beket Ata, efsaneye göre 18. yüzyılın ikinci döneminde yaşamıştır. Hocası Şopan Ata ona çocukken okumasını tembih etmiş, bunun üzerine Beket Ata, Hiva'ya gidip medresede tahsiline başlamış ve 40 yaşına geldiğinde sufi olup, öğrencilerine ders vermiştir. Mangıstau'ya gelene kadar birçok kutsal yerde yaşayan Beket Ata, bilgeliği ile insanlara yol göstermekte, hasta olanlara şifa vermektedir. Vaazlarında müminleri daima adil olmaya ve iyilik yapmaya davet eden Beket Ata, 4 cami inşa etmiştir. Mezarlığı, tarihî, mimarî ve manevî açıdan önem taşıyan bir anıttır.

KARAMAN ATA MEZARLIK VE CAMİİ (13. - 19. YY.)

Karaman Ata Nekropolü, Mangıstau Bölgesinde bulunmaktadır. İçindeki 12. yüzyıl anıtları, 14. yüzyıl kırmızı tuğladan yapılan mezar taşları, 17. yüzyıl saganatamları (üstü açık mezarlar), 19. yüzyılın başına ait yüksek kubbeli yüce türbeler, günümüze kadar korunmuştur. Harçsız inşa edilen mezarlar (kimatam) mevcuttur. Onların yapısında her bir taş diğer bir taşa denk getirilmiştir. Bu yapılar, kil harcı ile taş dolgulu taş kabuk kireçtaşının taşlanmış levhalarından yapılmıştır. Aynı zamanda mimarî bir eserdir. Bu bölgedeki bütün anıtların yapı tekniği gelenekseldir. Çoğunda boyalı oyma işi vardır.

Tepenin düz eğiminde ustalar tarafından muhtemelen 12. yüzyılda yeraltı camii oyulmuştur. Bu, tamamı toprak altında bulunan tek yeraltı camiidir. Cami, üç odadan ibarettir; giriş oda, harim (dua edilen salon) ve rivayete göre Karaman Ata'nın gömüldüğü oda. Bu camide çocuklara okuma-yazma öğretildiği bilinmektedir.

Karaman Ata Nekropolü, Mangıstau mimarî, el sanatları ve etnografyasının tarihi ile ilgili önemli bir kaynaktır.

DOMBAUL TÜRBEŚİ (8. - 9. YY.)

Karakengir nehrinin sol kıyısında yer alan Dombaul Türbesi, Merkez  Kazakistan'ın sahip olduğu en eski yapılardan biri olma özelliği ile ilgi çekmektedir. Dombaul'ın Büyük Hun İmparatorluğu döneminde kurulduğu kabul edilmektedir. Efsanelere göre türbe, yağamı neredeyse tarih ve mit eğiğinde bulunan büyük müzisyen ve savağçı Dombaul'ın onuruna dikilmiğtir. Türbe, taç levhalardan pekiğtirilen, kare kaideli, koni şeklinde kubbesi bulunan beğ metre yüksekliğinde bir yapıdır.

AYAKKAMIR TÜRBEŚİ (10. - 13. YY.)

Karaganda Bölgesi Ulıtau İlçesinde, Jezdı Köyünün kuzey-batısına 9 km. uzaklıkta, Jezdı nehrinin sol kıyısında yerleşmiş, Oğuz-Kıpçak döneminin (11. - 12. yy.) mimarî eseridir. Türbe ilk defa 19. yüzyılın ortasında Ç. Ç. Valihanov ve akademisyen A. İ. Şrenk tarafından tanımlanmıştır. Bu tanımlamaya göre türbe, tahmini olarak Kamır Han adı ile adlandırılmıştır. Fakat tarihte bu ad bilinmemektedir. 1982 yılında Ayakkamır Türbesi, Kazakistan'ın ulusal önem taşıyan tarih ve kültür anıtları listesine dahil edilmiş, devlet koruması altına alınmıştır.

CUCİ HAN TÜRBEİ (13. YY.)

Cuci Han Anıt Mezarı, Cengiz Han'ın büyük oğlunun en sevdiği Ulıtau yakınında yer alan ve uzun zaman boyunca bölgenin idari ve kültürel merkezi olan Sarı-Arka bozkırında bulunmaktadır. Kırmızı tuğlalardan yapılmış ve mavi bir kubbesi bulunan bu anıt mezarın, Cuci Han'ın soyundan gelen bir hükümdar tarafından 14. ila 15. yüzyılda inşa edildiği düşünülse de, bazı kaynaklara göre Cuci Han'ın mezarında yazılı ölüm yılı olan 1227 yılında inşa edilebilmiş olacağı yönünde de bilgiler mevcuttur.

ALACA HAN TÜRBESİ (11 - 12. YY.)

Alaca Han, efsanelerde sözü edilen bir kahramandır. Bu kişinin gerçekten yaşamış olduğuna dair kesin bilgiler yoktur. Kazak halkının atalarından biri olduğuna inanılan Alaca Han'ın isminin anlamı ise "renkli, canlıdır". Alaca Han ismine sadece Kazak efsanelerinde değil, başka Türk halklarının efsanelerinde de rastlamak mümkündür. Araştırmalara göre Alaca Han, Avrasya'da yaşayan göçebe halkların inandıkları bir kahramandır. Alaca Han Anıt Mezarı'nın da büyük ihtimalle 11. ila 12. yüzyılda inşa edildiği düşünülmektedir. Çeşitli renklerde tuğlalardan yapılmış olan bu anıt mezar, Karakengir nehrinin sağ tarafında yer almakta olup, geniş bir kulenin üzerine inşa edilmiştir. Bir kubbesi olan bu anıt mezarın dış cephesi dikdörtgen, kare ve üçgen taşlar ile ön cephesi ise yine tuğlalarla bezenmiştir.

BOLGAN ANA TÜRBESİ (12. - 13. YY.)

Bolgan Ana Türbesi, Karaganda bölgesinde, Karakengir ve Sarısu nehirlerinin birleştiği yerden 10 km. yukarıda, Karajar yerinde bulunan 12. - 13. yüzyıl mimarî eseridir.

Rivayetlere göre türbe, Alaş Han'ın Bolgan adlı gelini için inşa edilmiştir. 1990 yılında türbe, Mimarî ve İnşaat Enstitüsü'nün Araştırma Gezi Heyeti tarafından incelenmiştir. Tavlı tuğladan tek odalı türbe, kısmen tahrip edilmiştir. Geri kalan kısmının yüksekliği 4,7 m olup, dikdörtgen şekle sahiptir (9,45x10,7 m). Ana cephesinin ortasında derin U şekilli şerit ile çerçevelenmiş derin kemerli niş yer almaktadır. Portalın yan duvarları dikey olarak girintili şeritlerle ayrılmış, pişmiş tuğla renkli süslü levhaların montajı için tasarlanmış, portalın orta kısmı geometrik desenlerle süslenmiştir. 1982 yılından itibaren devlet koruması altındadır.

SIRLI-TAM TÜRBEŞİ, INKAR-DARYA (13. YY.)

Sırlı-tam antik kenti, Inkar Nehrinin Kuzey ve Güney yatakları arasında bulunmaktadır. Antik kentin külliyesi, kale ve yerleşim yeri ile kalenin yakınında bulunan yüksek kumlu tepe üzerindeki evliya mezarından oluşmaktadır. Sırlı-tam, yaklaşık 250 m. çapında, düzensiz yuvarlak şeklindedir. Kuzey kısmında, girişi güneye bakan kare şeklindeki (70x70 m.) hisar bulunmaktadır. Bu hisarın üç tarafı, iki ucu kalenin kuzey duvarına bitişik olan şehir duvarı ile çevrilidir. Kalenin duvarları kuleler ile sağlamlaştırılmıştır. Girişi çerçeveleyen iki kulenin dışında, dört köşesinde ve giriş bölümünün dışında kalan duvarların ortasında da birer kule bulunmaktadır. Günümüzde, toprak yüzeyinden 5 m yükseklikte olan büyük bir yapıdır. Kalede üç binanın planı izlenmektedir. Ortalama 3 metreye kadar yüksekliğini koruyan şehir duvarı, büyük bir ağaç şekline sahiptir. Bu duvarda 26 kule bulunmaktadır. Duvarın güney-batı kısmında giriş kapıları vardır; kapı öncesi yapının kalıntıları tespit edilmiştir. Antik kentin içinde, kalenin içinde olduğu gibi yoğun seramik yığınları bulunan yapıların kalıntıları izlenmektedir. Kuzeyden kalenin hemen bitişiğinde banliyö, bulunmaktadır. Bu banliyö de yedi kuleli duvarla çevrilidir. Anahatlarına göre banliyö yarım daireye yakındır. Duvarları kentin kuzey duvarına bitişik değildir, burada giriş kapısının konstrüksiyon izlerini içeren geniş geçitler oluşturmaktadır.

SIRLI-TAM TÜRBESİ, JANADARYA (12. - 13. YY.)

Janadarya nehrinin kıyısında, Kekireli yerleşim yerinin doğusundan yaklaşık 15-20 km. uzaklıkta, eski tarihî anıt Sırlı-tam Türbesi bulunmaktadır. En büyük özelliği, burada inşa edilen minarelerin hiçbirine benzemeyen mimarî tarzıdır.

Yüzyıllar önce uzmanlar, inşaatın ve inşaat malzemelerinin yani parlak kırmızı tuğlaların kalitesini teyit etmiş ama günümüze kadar solüsyon bileşiminin sırrı çözülememiştir. Buna ilaveten duvar örme işçiliğinin nadir desenleri bu anıtı haklı olarak toprağının orijinal yadigârı olarak kabul etmemize imkân vermektedir.

20. yüzyılın ortasında türbe tahrip edilmiştir. Söylentiye göre türbenin çatısı o bölgede haloxylon hasatı ile uğraşan "Uzbektorg" şirketi tarafından kazaen halat ile yıkılmıştır. Fakat türbe duvarları sağlam kalmış ve hasar görmemiştir.

Görgü tanıkları, tuğla parçalarının el içinde renkli cam parçacıklarına benzediğini belirtmektedirler. Bu yüzyılın başında bu tarih ve kültür anıtı restore edilmiştir. Günümüzde Sırlı-tam (Gizemli Ev) yeni güzel görünümüne kavuşmuştur.

BALANDI TÜRBESİ (M.Ö. 4. YY.)

Apasiakların (Su Sakilerinin) türbesidir, M.Ö. 4. - 2. yüzyıl mimarî eseridir. Balandı adlı bir yerde, Kazakistan'ın Kızılorda Bölgesi Karmakçın İlçesi Kuandarya Köyünün güney-batısına 15 km. uzaklıkta bulunmaktadır. 1960 yılında Harezmi Arkeoloji-Etnografya Araştırma Gezi Heyeti tarafından tespit edilmiştir. Türbenin kimin tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir.

Yapı, daire şeklinde olup, alt kısmı düz kil tuğladan, üst kısmı da pişmemiş kil tuğladan yapılmıştır. Giriş, güney tarafında yer almaktadır. Dış duvarlar üçgen kürekleri şeklinde işlenmiştir. Yapının içinde 5 m. çapında merkezî silindirik oda bulunmaktadır. Korunmuş kısımda bu odanın girişi sahte ark şeklindedir. Oda muhtemelen ritüel amaçlı kullanılmıştır. Odanın etrafında mezar odaları yerleşmiştir. Onlar, kemerli açıklıkları olan radyal duvarcıklarla birbirinden ayrılan sektör parçalarıdır. Defin odalarının kemerli girişi vardır. Yapının çapı 16 m, korunmuş yüksekliği 4,5 m.'dir.

Balandı Türbesi, 1982 yılında Kazakistan'ın ulusal önem taşıyan tarih ve kültür anıtları listesine alınmış olup, devlet koruması altındadır.

JARKENT CAMİİ MİMARİ SANATLAR MÜZESİ (19. YY.)

Jarkent Camii, 19. yüzyıldan kalma muhteşem bir camidir. Mimari yapısı Orta Asya ve Çin mimarisine özgü nitelikler taşımaktadır. Caminin inşaatında kullanılan ladin çamı ise Aksu ve Ketmen dağlarından temin edilmiştir. Silindir şeklindeki sütunların üzerinde yer alan kubbenin kenarları ise dışa doğru büküktür ve havada duruyormuş izlenimi verir. 1910 yılındaki depremden sonra büyük hasar gören cami, 1975-1978 yıllarında restore edilmiştir.

Cami ünlü bir esnaf olan Wali Ahune Yuldashev'in gözetiminde inşa edildiği için Wali Ahune Camii olarak adlandırılmıştır. Caminin mimarı ise Çinli Hong Pick'tir.

MARKAKOL KORUSU

Doğu Kazakistan bölgesinde, Markakol Gölünün çevresinde, alanı 102.979 hektar olan bir korudur. 04 Ağustos 1976 tarihinde kurulmuştur.

Bu koru, 1,5 km. yükseklikte bulunan dağ gölünün mıntıkasında, Güney Altay bölgesinin dağ yamaçlarındaki çayirlardan, steplerden, karaçam taygalardan, dağ iğne yapraklı ormanlardan, cüce çamlardan, subalpin ve alpin çayırıklardan ve kayalık tundra çalılıklardan oluşan doğa kompleksini korumaktadır.

Flora, kara bitkilerinin 700'den fazla türünü içerir. Korunun faunası 55 çeşit memelilerden oluşmaktadır. Bunların arasında geyik, ceylan, kızıl geyik, yaban domuzu, boz ayı, kurt, porsuk (gulo gulo), sansar, gelincik, avrupa vizonu, su samuru, samur, amerika vizonu, kar parısı vardır. Ayrıca 250 çeşit kuş (ördek, neognathae, siyah leylek, charadrii, martı, sterna, yabani güvercin, dağ horozu, sülüngillerden tetrao urogallus, bonasa bonasia, gri keklik, ular, keklik, dağ hindileri (tetraogallus), taş keklikleri veya dağ piliçleri (alectoris), şahingillerden falco subbuteo, kerkenez, atmacagillerden circus, siyah akbaba, altın kartal, beyaz kuyruklu kartal, atmaca, bal şahin (pernis apivorus), balıkkartalı (pandion haliaetus), accipiter gentilis, baykuş ile diğer çeşit kuşları da barındırmaktadır. Markakol Gölü'nün sularında somongillerden Brachymystax, Thymallus, Salvelinus, sazangillerden gobio (kayabalığı) gibi balık çeşitlerine de rastlanmaktadır.

ALTIN EMEL (DOĞAL PARK)

Altın Emel Doğal Parkı, Kazakistan'da 1996 yılında kurulmuştur. İli Nehri ve Kapçagay Gölü yakınındaki Aktau Dağları arasında yer alan bu doğal parkın yüzölçümü 4.600 km²'dir. Büyük bir kısmı çöl ve kayalık araziden oluşan bu doğal parkta ayrıca rüzgârının sesiyle meşhur bir kum tepesi bulunmaktadır.

ŞARIN VADİSİ (DOĞAL PARK)

Şarın Vadisi, Kazakistan'ın Şarın nehrinin aktığı, 80 km. uzunluğunda bir vadidir. Almatı'nın 200 km. doğusunda yer alan bu vadi, Çin sınırına yakındır. 23 Şubat 2004 yılında kurulan Şarın Doğal Parkı'ndaki bu vadi, Almatı ilinin Uygur ve Kegen bölge sınırlarının içinde bulunmaktadır.

Kuzeyinde bulunan Tanrı Dağları'nın eteklerindeki Şarın nehri de derinliği yer yer 150 ila 300 metreyi bulan bu vadiden akar.

İlginç kayalık yapısından dolayı bu vadinin bir kısmı da Kaleler Vadisi olarak bilinmektedir. Genişliği 20 ila 80 metre arasında değişen vadinin uzunluğu ise 2 kilometredir.

ORTA KARATAU (DOĞAL PARK)

Kazakistan'ın güneyindeki Tiyanşan Dağı'nın kuzey-batısındaki kısa ve dar dağ silsilesidir. Uzunluğu yaklaşık 420 km, yüksekliği 2176 metredir.

Bu dağ silsilesi, Güney Kazakistan ve Jambıl bölgelerinin topraklarında bulunmakta olup, sınır batı kısmı da Kızılorda bölgesindedir.

1998 yılında Karatau Dağ Silsilesinin Paleolitik Nesneleri ve Jeomorfoloji'sinin UNESCO Dünya Mirası Listesine alınması için başvuruda bulunulmuştur.

2004 yılında Karatau Açık Hava Müzesi - Tabiatı Koruma Alanları kurulmuştur. Aynı zamanda Karatau dağlarında Taş Devri insanların bir arada yaşadığı yerlere rastlanmaktadır.

BERKAR GEÇİDİ

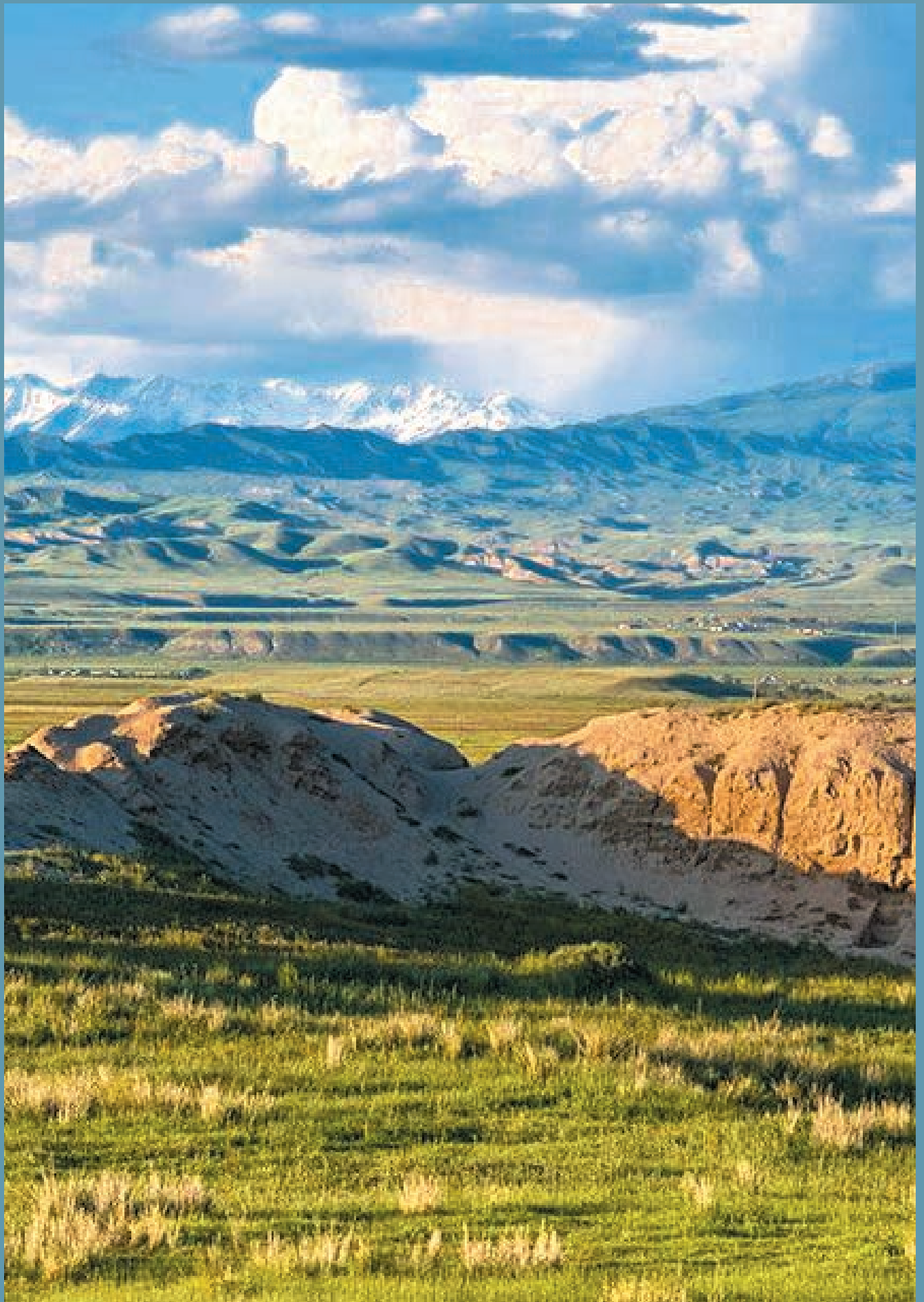
Karatau Dağlarında, Batı Tıyanşan'ın alçak ön dağ silsilesinde bulunmaktadır. Berkar Korusunun florası 1666 çeşit bitkiden oluşmaktadır. Bunların 153 çeşidi endemik bitkilerdir.

Geçidin üst vadilerinde berkar kavağı yetişmektedir. Bu, dünyanın hiçbir yerinde rastlanmayan dar endemik çeşittir. Geçitte çok değerli eşsiz ağaçlar yetişmektedir. Bunlar; sogd dişbudağı (relikt türden), Kafkas çitlembik (demir ağaç), semenov akçaağacı, siverts elma ağacı, regel armut ağacı, alıç, fıstık, yabani üzüm. Nadir bitkilerin yer aldığı dağ çayırları: greig ve kaufman laleleri, karatavski soğanı, astragillerden inula (sarı renk), astragillerden helichsum v.d.

Korunun faunası 100 çeşit kuş, 26 çeşit memeli, 12 sürüngen, 2 çeşit amfibi içermektedir. Hayvanlar arasında kaybolmakta olan nadir çeşitler vardır: Karatau argali, Hint oklu kirpi, altın kartal, kara leylek, baykuş v.d.

Korunun alanı 17.109 ha. orman ve orman-step arazilerden oluşmaktadır.

TÜRK DÜNYASI
KÜLTÜR MİRASI VE
DOĞAL PARKLARI
KIRGIZİSTAN

4

- ÖZGEN Mimari Kompleksi (11.-12. yy.)
- Şah Fazıl Türbesi (11.-12. yy.)
- Koşoy Korgon (Koşoy Kalesi) (13.-14. yy.)
- Şırdakbek Seddi

ÖZGEN MİMARİ KOMPLEKSİ (11. - 12. YY.)

Kırgızistan'ın Oş bölgesinin en eski şehirlerinden biri olan ve Kara Nehri'nin sağında bulunan Özgen'in 2000 yıllık bir tarihi vardır.

Bu şehrin merkezinde ise 11. ila 12. yüzyıldan kalma tarihî bir yapı bulunmaktadır. Bu yapı, birbirine bağlı Kuzey, Orta ve Güney Anıt Mezarlarından müteşekkildir. Anıtın kuzeyinde bir minare yer almaktadır. Aynı zamanda Karahanlılar döneminin klasik yapıtlarından olan bu anıtlar, Karahanlı Hanedanına mensup hükümdarların mezarlarının bulunduğu yerdir.

ŞAH FAZIL TÜRBESİ (11. - 12. YY.)

Kırgızistan'ın Celalabat şehrinde bulunan Şah Fazıl Türbesi, Karahanlı dönemine ait olup, tarihi 11. yüzyıla uzanmaktadır.

Orta Asya'nın en değerli anıtlarından biri olan Şah Fazıl Anıtı'nın, İslam Dinini yaymak üzere Kırgızistan'a gelen Araplar tarafından inşa edildiği tahmin edilmektedir. Anıtın tümü oyma süslemelerle kaplıdır.

Müslümanlar için büyük önem taşıyan bu anıt, günümüzde de ziyaret edilmektedir.

KOŞOY KORGON (KOŞOY KALESİ) (13. - 14. YY.)

Kırgızistan'ın At Başı Bölgesinde bulunan Koşoy Kalesi'nin ne zaman inşa edildiği tam olarak bilinmemektedir. Yapının duvarları kil ve kerpiçten yapılmıştır. Kalenin güney-doğusunda Kara Su Köyü, batısında ise At Başı Köyü bulunmaktadır. Kale, adını Kırgız halk kahramanlarından biri olan ve inşaatına önderlik ettiği düşünülen Koşoy Baatır'dan almaktadır. Kalenin içinde ise zaman zaman ziyaretçilere açılan bir müze bulunmaktadır.

ŞIRDAKBEK SEDDİ

Tiyanşan Dağları eteklerinde Isık Göl'ün güney-batı yönünde uzanan kervan yollarının kesiştiği yerde şehrin etrafını çeviren kale, dikdörtgen planlıdır. Köşelerde yuvarlak kulelerle tahkim edilen kalenin tek girişi mevcuttur. Kırgız Bahadır'ın kurduğu şehrin boyutları 117x120 m.'dir. 18. yüzyıla kadar kullanılan kalenin yüksekliği 6 m.'yi bulmaktadır. Malzemesi sıkıştırılmış pahasdır. Dıştan hendekle çevrilidir.

TÜRK DÜNYASI KÜLTÜR MİRASI VE DOĞAL PARKLARI ORTAK DEĞERLER 5

- ❖ Batı Tanrı Dağları
Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan
- ❖ Ustyurt Yaylası
Türkmenistan, Özbekistan, Kazakistan
- ❖ Hazar Denizi
Azerbaycan, Kazakistan, Türkmenistan,
Rusya Federasyonu, İran

BATI TANRI DAĞLARI

Taşkent'te yapılan UNESCO zirvesinde, Tiyanşan Dağları olarak da bilinen Batı Tanrı Dağları'nın UNESCO Dünya Miras Listesi'ne dahil edilmesi önerilmiştir.

Son derece çeşitli bitki örtüsü olan Tanrı Dağları, aynı zamanda bölgeye özgü ve dünyanın başka hiçbir bölgesinde bulunmayan birçok canlı türünü de barındırmaktadır. Kızıl Kurt, Kar Parsı, Menzibre Sincabı ve Karadağ'ın alt-türlerinden Yabani Keçi ve Saker Şahini bunlardan sadece birkaçıdır. Tanrı Dağları'nda yaşayan onlarca hayvan ve bitki türü, aynı zamanda Özbekistan'ın Uluslararası Çevre Koruma Birliği'nin kırmızı listesinde yer almaktadır. Ugam-Cotqol Doğal Parkı'nın da bulunduğu Batı Tanrı Dağları, ekolojik turizmin de gelişmekte olduğu bir bölgedir.

USTYURT YAYLASI

Aral Gölü ve Hazar Denizi'nin arasında yer alan ve bir kısmı Özbekistan diğer kısmı ise Kazakistan'da bulunan bir yayladır. Yaklaşık 200.000 km²'lik bir alanı kapsayan yaylanın ortalama yüksekliği 150 metre'dir. Kayalık araziden oluşan yaylada yarı göçebe halkın yetiştirdiği koyun, keçi ve develer yaşamaktadır.

HAZAR DENİZİ

Adını Hazar Kağanlığı'ndan almıştır. Güneydoğu Avrupa ve güneybatı Asya'dadır ve Dünyanın en büyük tuzlu su gölüdür. Tuzluluk oranı %1,2'dir. Hem deniz, hem de göl özelliklerini taşımaktadır. Petrol yataklarınca zengindir. Tektonik göllere örnektir.

Hazar Denizi, batıda Azerbaycan ve Rusya, kuzeydoğu ve doğuda Kazakistan, doğuda Türkmenistan, güneyde İran toprakları ile çevrelenmiştir.

Uzunluğu 1.210, genişliği 210-436 kilometredir. Açık denizlerle irtibatı yoktur. Bu yüzden de su seviyesi devamlı değişir. 1930 ile 1957 seneleri arasında denizin seviyesi normalden 26 m. alçalmış, bunun sonucu kapladığı alan 53.300 km² azalarak 371.000 km²'ye düşmüştür. Su seviyesinin deniz seviyesinden aşağıya düşme sebebi, buharlaşma artarken yağışların da azalmasıdır. Bir de, denize dökülen suların % 80'ini sağlayan Volga (İdil) Nehri'nin sulama ve endüstride kullanılma maksatlarıyla başka yöne kanalizasyon edilmesi de önemli bir sebeptir. Su seviyesini normal hâle getirmek için yapılan gayretler neticesiz kalmıştır. Kuzey kesimi sığdır. Burada mersinbalığı yetiştirilir ve bundan bol miktarda havyar elde edilir. En derin yeri 1.025 m. olup, güneydedir. Suyu tuzludur. Sülfat oranı da yüksektir. Doğu kıyılarındaki geniş sığ bir bölgede sodyum sülfat yatakları bulunmaktadır. Hazar Denizi kış ayları hariç ana ulaşım güzergahıdır. Kuzeydeki sığ kesim kış ayları boyunca donar. Buradaki önemli limanlar Bakü, Krasnovodsk ve Volga Nehri deltasında Astrakhan'dır. Bunlar arasında demiryolu bağlantısı vardır. İran'a ait kısımda en önemli liman Bender Şah'tır.

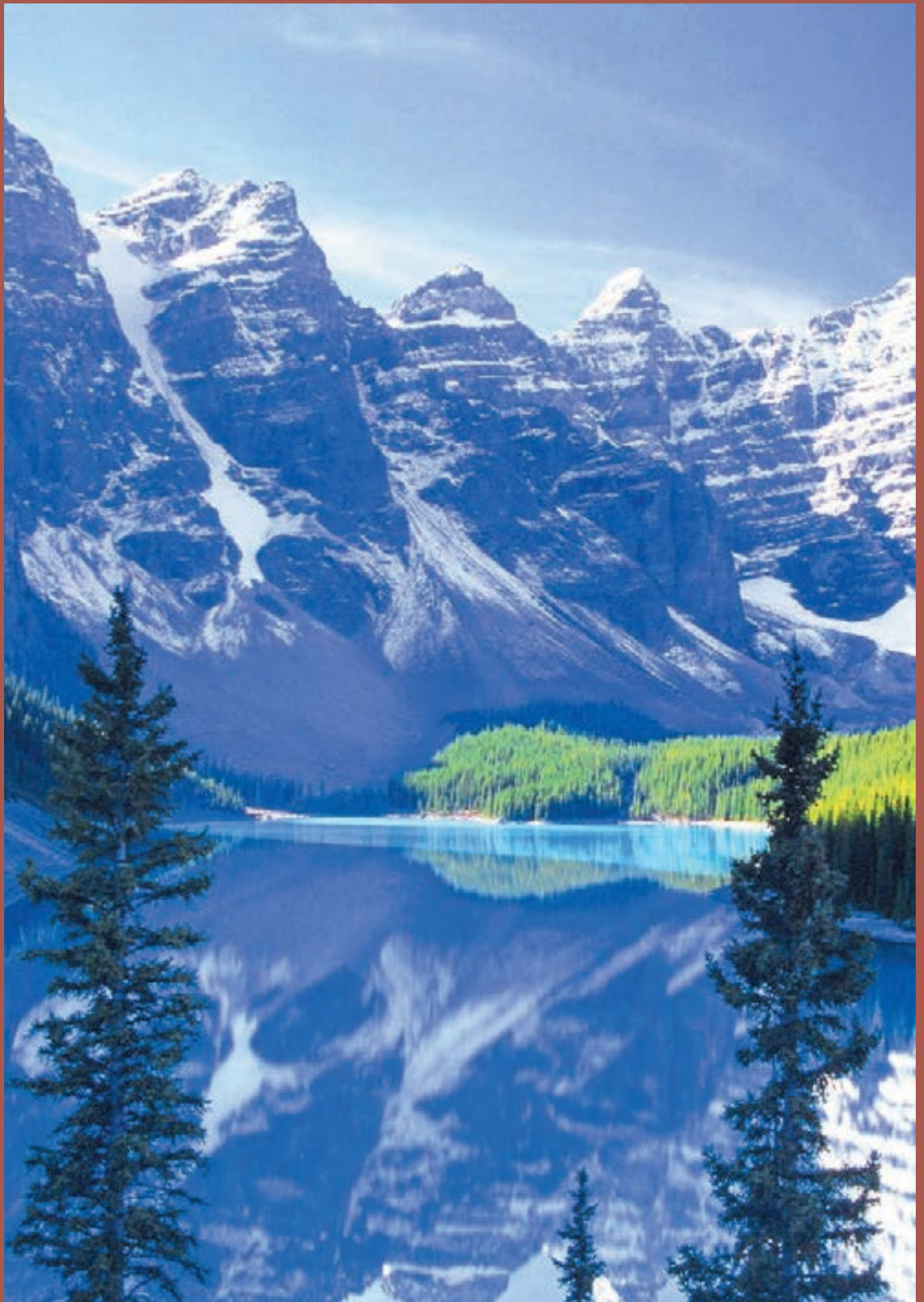

UNESCO DÜNYA MİRAS LİSTESİNE GİREN TÜRK DÜNYASI KÜLTÜR VARLIKLARI

BÖLÜM II

- ❖ Altay (Rusya Federasyonu)
- ❖ Azerbaycan
- ❖ Kazakistan
- ❖ Kırgızistan
- ❖ Tataristan (Rusya Federasyonu)
- ❖ Türkiye
- ❖ Türkmenistan
- ❖ Özbekistan
- ❖ Ortak Değerler

UNESCO
DÜNYA MİRAS LİSTESİNE GİREN
TÜRK DÜNYASI KÜLTÜR VARLIKLAR
ALTAY
(RUSYA FEDERASYONU)

Altay Altın Dağları Doğalpark Kültür Mirası

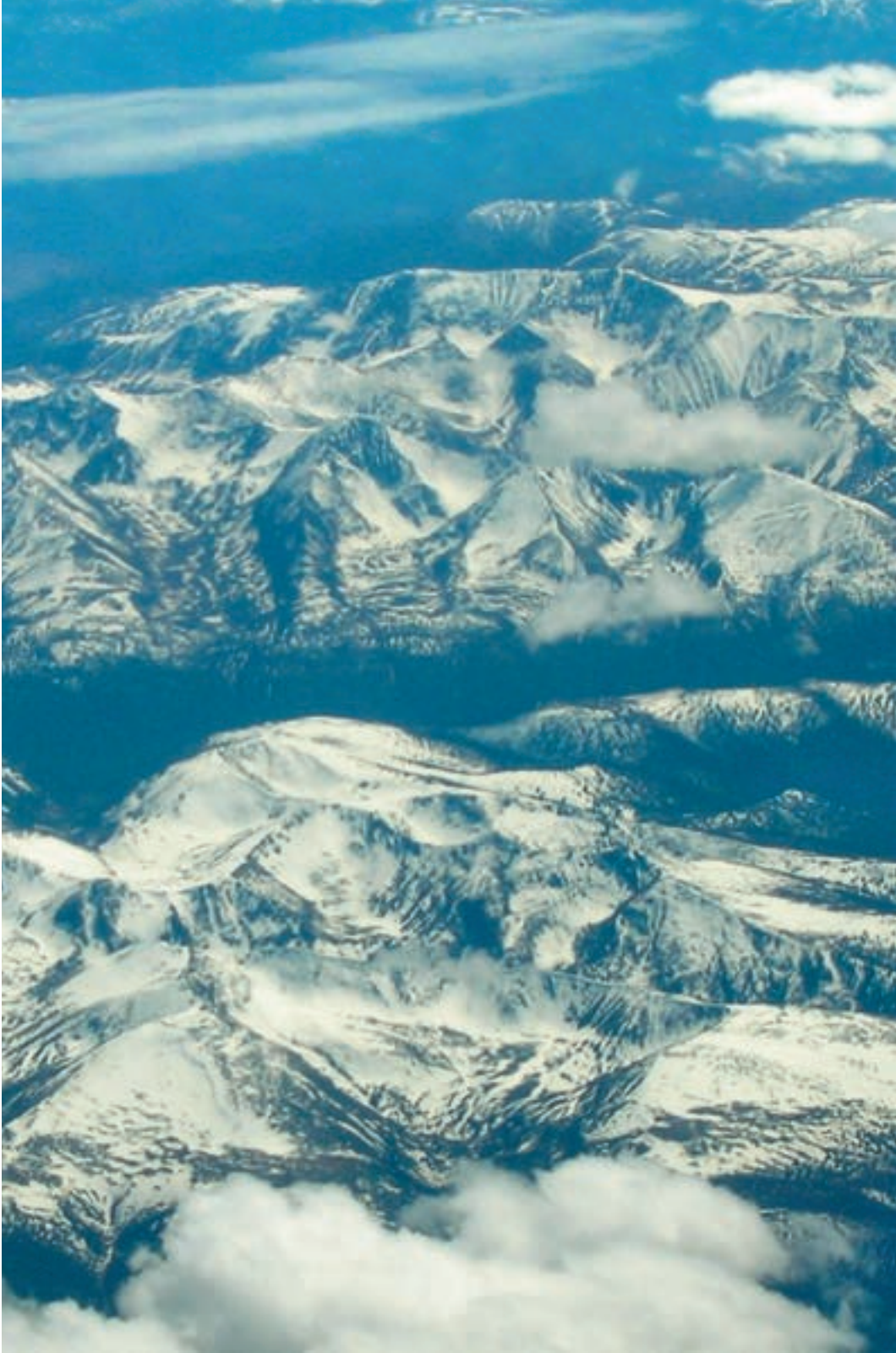
ALTAY ALTIN DAĞLARI DOĞALPARK KÜLTÜR MİRASI

Güney Sibirya'daki Altay Dağları, Batı Sibirya bölgesinin en uzun sıradağlarıdır. Bölgenin en uzun nehirleri olan Ob ve İrtiş nehirleri de kaynağını buradan alır. Altay Dağlarının üç ayrı bölgesi 1998 yılında UNESCO'nun Somut Kültürel Miras Listesine dahil edilmiştir. Bunlar sırasıyla;

- 1- Altaysky Zapovednik ve Teletskoye Gölü etrafındaki koruma bölgesi,
- 2- Katunsky Zapovednik ve Beluka Dağı çevresindeki koruma bölgesi
- 3- Ukok Yaylası üzerinde bulunan Ukok sessizlik bölgesi.

Bölgenin toplam yüzölçümü ise 1.611.457 hektardır. Bozkır, ormanlık-bozkır alan, karma orman, orta yükseklikte ve yüksek dağlık alanlara özgü bitki örtüsüyle bu bölge, son derece zengin ve çeşitli bir ekosisteme sahiptir. Altay Dağları, aynı zamanda Kar Parsı gibi yok olma tehlikesi altında olan hayvan türlerinin de doğal yaşam alanlarını teşkil etmektedir.

UNESCO
DÜNYA MİRAS LİSTESİNE GİREN
TÜRK DÜNYASI KÜLTÜR VARLIKLAR
AZERBAIJAN 2

- 📍 Bakü İçərişəhər, Şirvanşah Sarayı və Kız Kalesi
- 📍 Gobustan Kaya Resimleri

BAKÜ İÇERİŞEHİR, ŞİRVANŞAH SARAYI VE KIZ KALESİ

Bakü İçeri Şehir

Bakü'nün Hazar denizi kıyısında, etrafı surlarla çevrili tarihî merkezine "İçeri Şehir" denilmektedir. Paleolitik dönemden bu yana insanların yerleşim yeri olmuş olan Bakü İçerişehri; Zerdüş, Sasani, Arap, İran, Şirvan, Osmanlı ve Rus kültürlerinin izlerini taşımaktadır. İçerişehrin 12. yüzyıldan kalma surları büyük ölçüde korunmuştur.

Azerbaycan devletini kuran Şirvanşah Hanedanlığı döneminde altın çağını yaşayan şehir, 19. yüzyıl başında üç bin nüfuslu bir kasaba iken, 20. yüzyıla doğru Kafkaslar'ın en büyük ve en önemli kültür ve ticaret merkezi olmuştur. Birçok uygarlığa ev sahipliği yapan bu şehir, Azerbaycan'ın can damarına dönüşmüştür. Petrol ve tuz zenginliğiyle Kafkasya'da türlü hesapların ve mücadelelerin çekim noktası olmuştur. Coğrafi koşullarının yanı sıra İpek Yolu üzerindeki en önemli kavşak noktalarından birini teşkil etmektedir.

Bugün Bakü'nün tarihî merkezini, 12. yüzyıl surlarıyla çevrili, daracık sokakların yer aldığı "İçeri Şehir" oluşturur. Çoğu cumbalı, tek ya da birkaç katlı taş evler, şimdilerde restore edilip butik otellere dönüştürülmekte ancak bir kısmında da halk oturmaya devam etmektedir. Açık hava müzesini andıran İçeri Şehir, 2000 yılında UNESCO Dünya Miras Listesine dahil edilmiştir.

Şirvanşah Sarayı

Şirvanşah Sarayı, Azerbaycan'ın mimari incisidir. 15. yüzyılda Şirvanşahlar Hanedanının şahı İbrahim Halilullah döneminde yapılmıştır. Bakü'nün İçeri Şehir olarak adlandırılan surlar ar-
dındaki eski şehir bölümünde bulunmaktadır. Şirvanşah Sarayı, yakın doğunun en görkemli
mimari eserlerinden biri olarak kabul edilmektedir.

2000 yılında UNESCO tarafından Dünya Miras Listesine dahil edilmiştir. Saray, 1964 yılı-
ndan bu yana müze olarak faaliyet göstermektedir.

Kız Kalesi

12. yüzyıldan kalma Kız Kalesi, M.Ö. 7. ve 6. yüzyıllardan kalma yapılar üzerine inşa edilmiştir.

Bakü'nün yanı sıra Abşeron'un en muhteşem ve gizemli mimarlık abidesidir. Kale, eski kale duvarlarının (İçeri Şehrin) güneydoğu bölümünde, sahil parkın yakınında bulunan tarihî anıttır. Yüksekliği 28 m, çapı birinci katta 16,5 m.'dir. Birinci katta duvarın kalınlığı 5 metreye ulaşır. Kalenin iç kısmı 8 kata ayrılmıştır. Her kat yontma taşlarla inşa edilmiş, kubbe şeklinde tavanla örtülmüştür. Taştan örülmüş bu tavan ortasında dairesel delikler vardır. Delikler dikey hat yönündedir. Zira 8. katın tavanının ortasında olan dairesel delikten bakıldığında birinci katın tabanını görmek mümkündür. Kaleye yegâne giriş yolu, batı tarafında, 2 m. yükseklikte ve 1,1 m. eninde olan kemerli kapıdır.

Kale, 1964 yılında müze olarak faaliyet göstermeye başlamış, 2000 yılında UNESCO'nun Dünya Miras Listesine dahil edilmiştir.

GOBUSTAN KAYA RESİMLERİ

Gobustan Kaya Resimleri, Orta Azerbaycan'ın yarı çöllük arazisinde yer alan kayalık bölgede bulunmaktadır. Burada 40.000 yıllık tarihi geçmiş olan 6.000'i aşkın kaya resmi vardır. Bu mekânda ayrıca içerisinde yaşanmış olan mağara kalıntıları, yerleşim yerleri ve mezarlıklar da görmek mümkündür. Tüm bu kalıntılar, Buzul Çağını takip eden Üst Paleolitik dönemden Orta Çağa kadar bu bölgenin yoğun bir yerleşim bölgesi olduğuna işaret etmektedir. Gobustan Kaya Resimlerinin bulunduğu yer yaklaşık 537 hektarlık bir alanı kapsamaktadır ve koruma altında olan Gobustan Doğal Parkı'nın bir parçasıdır.

Gobustan Kaya Resimleri, 2007 yılında UNESCO'nun Dünya Miras Listesine dahil edilmiştir.

UNESCO
DÜNYA MİRAS LİSTESİNE GİREN
TÜRK DÜNYASI KÜLTÜR VARLIKLAR
KAZAKİSTAN

3

- ❖ Hoca Ahmet Yesevi Türbesi
- ❖ Sarıarka-Kuzey Kazakistan Bozkır ve Gölleri
- ❖ Tamgalı Petroglifleri

HOCA AHMET YESEVİ TÜRBESİ

Kazakistan'ın Türkistan şehrinde bulunan Hoca Ahmet Yesevi Türbesi, Timurlenk zamanında 1389-1405 yılları arasında inşa edilmiştir. Türklerin bugün, en sağlam kurallarla İslamiyet'i yaşayan millet olma şerefine erişmesinde Ahmet Yesevi'nin önemli katkısı olmuştur. Ahmet Yesevi öğretisini benimseyen Türkler, tüm insanlar arasında sevgi, barış, hoşgörü anlayışını ve dünyayı Allah ve insan sevgisi ile kucaklamayı öğrenmişlerdir.

Yapımının bir kısmı tamamlanmamış olan bu türbe, İran'ın usta mimarlarının yapmış oldukları yapısal ve mimari bir takım deneme çalışmalarını da göz önüne sermektedir. Türbe, bir anıt yapı şeklinde inşa edilmiştir. Anıt kapıdan girdikten sonra kazanlık yer almaktadır. Kazanlık bölümünün güney tarafında mescit, kütüphane ve aşhane, kuzey tarafında Küçük Aksaray ve Büyük Aksaray bulunmaktadır. Mimarlar, bu denemelerin sonucunda elde ettikleri tecrübelerden yola çıkarak daha sonra Timur'un Türk-Moğol İmparatorluğunun başkenti Semerkant şehrinin yapımında uygulamaya koymuşlardır. Hoca Ahmet Yesevi Türbesi, günümüzde Türk-Moğol İmparatorluğunun en büyük ve en iyi muhafaza edilmiş yapılarından birisidir.

Orta Asya'nın en büyük yapısı olan türbe, zaman zaman büyük onarımlar geçirmiştir. 1989 yılında türbenin bulunduğu bölge "Tarihî Kültür Koruma Mıntıkası" olarak ilan edilmiştir. Türbenin yenileme çalışmaları Türkiye tarafından 1992 yılında başlatılmış olup, Ekim 2000'de Türkistan şehrinin 1500. kuruluş yıldönümünde açılışı yapılmıştır.

Hoca Ahmet Yesevi Türbesi, 2003 yılında UNESCO'nun Dünya Miras Listesine dahil edilmiştir.

SARIARKA-KUZEY KAZAKİSTAN BOZKIR VE GÖLLERİ

Sariarka-Kuzey Kazakistan Bozkır ve Gölleri, toplam 450.344 hektarlık, koruma altında bulunan iki alanı kapsamaktadır: Naurzum Millî Doğal Parkı ve Korgalçın Millî Doğal Parkı. Burada Beya Sibiryâ Turnası, Dalmaçya Pelikânı, Pallas Balıkçıl Kartalı gibi birçok yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olan nadir göçmen su kuşları için büyük önem taşıyan sulak alanlar bulunmaktadır. Bu sulak alanlar Afrika, Avrupa ve Güney Asya'dan çiftleşmek üzere Orta Asya üzerinden Batı ve Doğu Sibiryâ'ya giden göçmen kuşların güzergahı üzerinde çok önemli noktalar. Sariarka'daki 200.000 hektarlık bozkırda ise, bölgeye özgü bitki örtüsünün yanı sıra yok olma tehlikesi altında olan kuş türleri ve eskiden bölgede çok yaygın bir tür olmasına karşın kaçak avcılık nedeniyle günümüzde sayıları büyük oranda azalmış olan Saiga antilopları yaşamaktadırlar. Sariarka bölgesinde ayrıca tuzlu su ve tatlı su gölleri mevcuttur. Bu göller, Kuzey Kutbuna ve Güney'deki Aral-İrtaş Havzasına doğru akan nehirlerin arasındaki sette bulunmaktadır.

Sariarka-Kuzey Kazakistan Bozkır ve Gölleri, 2008 yılında UNESCO'nun Dünya Miras Listesine dahil edilmiştir.

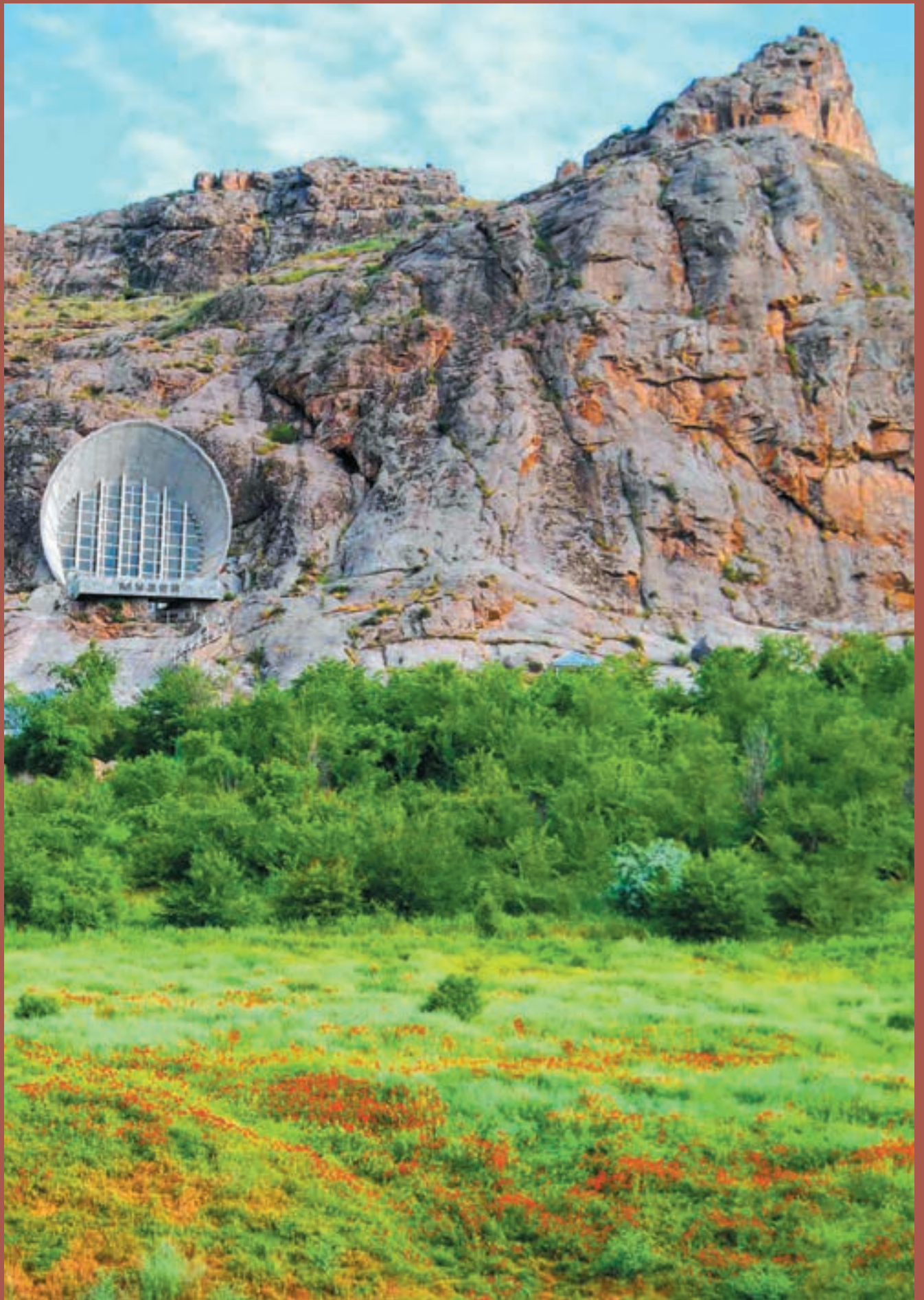

TAMGALI PETROGLİFLERİ

Geniş bir bölgeye yayılan Chu-Lli dağlarının ortasındaki Tamgalı Boğazı'ndaki yeşil alanda yaklaşık 5.000 petroglif (kaya resimleri) bulunmaktadır. Bu petrogliflerin, milattan önce 2. yüzyılın ortası ila 20. yüzyılın başlangıcından kalma olduğu tespit edilmiştir. Bu petrogliflerin çevresinde, bölgede hayvancılık yaparak geçimini sağlayan halkların yaşamış olduğuna işaret eden 48 yerleşim yeri ve mezarlık bulunmaktadır. Bu bölgede yaşamış insanlara ait yerleşim yerleri, çoğunlukla çok katmanlı olduğundan çeşitli çağlara ait kalıntılar bulmak mümkündür. Bu kalıntılardan bazıları; çok sayıda eski mezar, içinde sandıkların gömülü olduğu, taşlarla çevrili alanlar (Orta ve Geç Tunç Çağı) ve taş ile topraktan yapılmış "kurgan" adı verilen tepelerdir (Erken Demir Çağı'ndan günümüze olan zaman). Burada bulunan vadi-de, bölgenin diğer kısımlarına oranla çok daha yüksek sayıda kaya resmi bulunmaktadır. Bu resimlerde görülen şekiller ise sunak taşlarını andırdığından burada kurban kesilerek adakta bulunulduğunu göstermektedir.

Tamgalı Petroglifleri, 2004 yılında UNESCO'nun Dünya Miras Listesine dahil edilmiştir.

UNESCO
DÜNYA MİRAS LİSTESİNE GİREN
TÜRK DÜNYASI KÜLTÜR VARLIKLAR
KIRGIZİSTAN

4

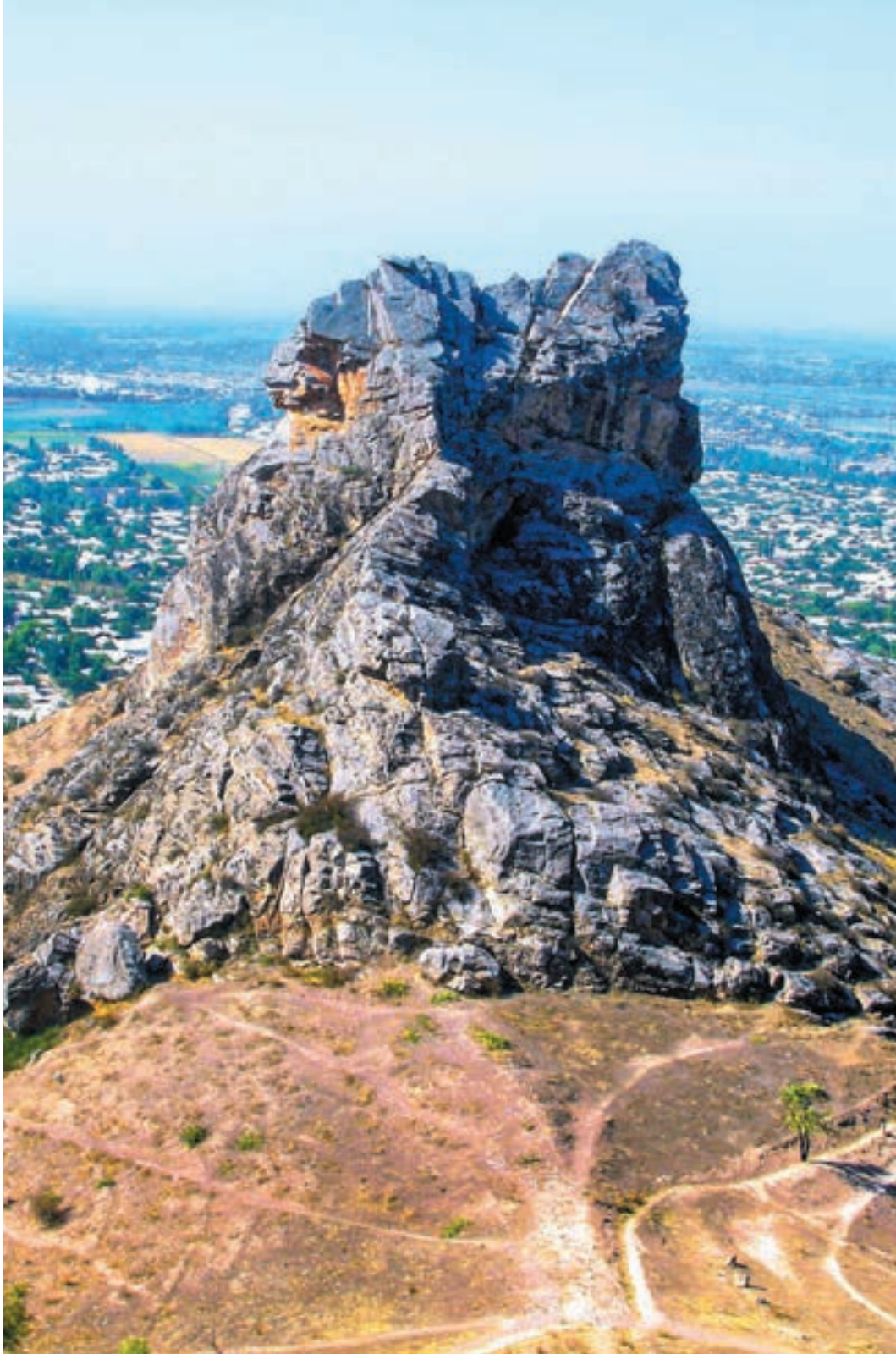
☉ Kutsal Süleyman Dağı

KUTSAL SÜLEYMAN DAĞI

Kırgızistan'ın Fergana Vadisi üzerinde yükselen kutsal Süleyman Dağı'nın eteklerinde, Orta Asya İpek Yolunun önemli duraklarından bir olan Oş şehri bulunur. 1.500 yılı aşkın bir süre boyunca Süleyman Dağı, seyyahların kutsal addettiği uğrak yeri olmuştur. Nitekim, dağın beş tepesinde de yamaçlarında da eski ibadet yerleri, kaya resimlerinin bulunduğu mağaralar ve büyük bir kısmı restore edilmiş 16. yüzyıldan kalma iki cami bulunmaktadır. Halihazırda, Süleyman Dağı'nda insan ve hayvan figürleri ile jeometrik şekillerin görüldüğü 101 adet kaya resmi bulunmuştur. Burada ayrıca bir kısmı hâlâ kullanılmakta bir kısmı ise artık hiç kullanılmayan 17 adet ibadethane bulunmaktadır. Dağın tepelerinin etrafında bulunan bu ibadet yerleri, patika yollarla birbirine bağlıdır. Bu ibadet yerlerinin kısırlık, baş ve sırt ağrısı gibi şikayetleri olan insanların şifa bulduğu ve uzun ömürlülükle kutsandığı yerler olduğuna inanılmaktadır. Dağın kutsal olması, İslam öncesi ve İslami inançlara bağlıdır. Bu dağın, Orta Asya genelinde binlerce yıldır kutsal addedilen dağların içinde en kusursuz örneği teşkil ettiğine inanılmaktadır.

Kutsal Süleyman Dağı, 2009 yılında UNESCO'nun Dünya Miras Listesine dahil edilmiştir.

UNESCO
DÜNYA MİRAS LİSTESİNE GİREN
TÜRK DÜNYASI KÜLTÜR VARLIKLAR
TATARİSTAN
(RUSYA FEDERASYONU)

5

- ❖ Tarihi Kazan Kremlini ve Mimari Yapısı
- ❖ Bolgar Tarih ve Arkeolojik Kompleksi

TARİHİ KAZAN KREMLİNİ VE MİMARİ YAPISI

Eski bir mekânda inşa edilen Kazan Kremlini'nin tarihi, İslam'ın kabul edildiği Altınorda dönemi ve Kazan Hanlığı dönemine dayanır. 1552 yılında Korkunç İvan tarafından fethedilen Kazan Kremlini aynı zamanda Volga bölgesinin papalığının bulunduğu yerdir. Günümüzde Rusya'nın tek Tatar kalesi ve önemli bir hac ziyaret yeri olan Kazan Kremlini, 16. ve 19. yüzyıldan kalma, çok iyi muhafaza edilmiş ve içerisinde daha önce inşa edilmiş 10. ila 16. yüzyıllardan kalma yapıtların kalıntılarının da bulunduğu, son derece önemli bir dizi tarihî yapıdan oluşmaktadır.

Tarihî Kazan Kremlini ve Mimari Yapısı, 2000 yılında UNESCO'nun Dünya Miras Listesine dahil edilmiştir.

BOLGAR TARİH VE ARKEOLOJİK KOMPLEKSİ

Tataristan'ın başkenti Kazan'ın güneyinde, Volga nehrinin Kama nehri ile birleştiği bölgedeki yerleşim alanıdır.

Bolgar, 13. yüzyılda Altın Ordu Devletinin ilk başkentidir. 7. ve 15. yüzyıllar arasında burada yaşamış olan Volga-Bolgarlarının kurduğu erken yerleşim Ortaçağ medeniyeti özelliklerini taşıyan kent kalıntılarını içerir. Bolgar medeniyetleri, gümrük ve kültürel geleneklerin oluşumunda çok önemli rol oynamıştır. Yüzyıllar boyunca Avrasya'nın tarihî, kültürel değişim ve dönüşümlerini temsil etmiştir. Mülkiyet, tarihî süreklilik ve kültürel çeşitliliğin dikkate değer özelliklerini taşımaktadır.

M.S. 22 yılında Volga-Bolgarlarının İslamiyeti kabul etmeleriyle Tatar Müslümanları'nın kutsal bir mekân olmuştur. Bolgar Tarihi ve Arkeolojik Kompleksi, 2014 yılında UNESCO'nun Dünya Miras Listesine dahil edilmiştir.

UNESCO
DÜNYA MİRAS LİSTESİNE GİREN
TÜRK DÜNYASI KÜLTÜR VARLIKLAR
TÜRKİYE

6

- ❧ Divriği Ulu Camii ve Şifahanesi
- ❧ Göreme Milli Parkı ve Kapadokya
- ❧ İstanbul'un Tarihi Alanları
- ❧ Hattuşaş - Hitit Başkenti
- ❧ Nemrut Dağı
- ❧ Pamukkale - Hierapolis
- ❧ Xanthos - Letoon
- ❧ Safranbolu Şehri
- ❧ Truva Antik Kenti
- ❧ Selimiye Camii ve Külliyesi
- ❧ Çatalhöyük Neolitik Kenti
- ❧ Bursa ve Cumalıkızık: Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu
- ❧ Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı

DİVRİĞİ ULU CAMİİ VE ŞİFAHANESİ

Taşın aşk ile işlendiği Cami, UNESCO'nun Türkiye'de Dünya Mirası olarak kabul ettiği ilk mimari yapı olan Divriği Ulu Camii ve Şifahanesi, 13. yy.'da Mengüçlü Beyliğinden Ahmet Şah ve karısı Melike Turan tarafından yaptırılmıştır. Cami, şifahane ve türbeden oluşan bu başyapıt, 1985 yılında UNESCO Dünya Miras Listesine dahil edilmiştir.

Mimarı Ahlatlı Hürrem Şah'ın elinde 1288'de şekil alan Divriği Ulu Camii, anıtsal karakterinin yanı sıra altıgen kubbesi ve benzersiz taş işlemleri ile öne çıkmaktadır. Ulucami ve Şifahanesi, dıştan yalın bir mimari görünüme sahiptir. Ancak Şifahane Taç Kapısı, Cami Kuzey Taç Kapısı, Cami Batı Taç Kapısı ve Şah Mahfili Taç Kapılarının her biri birbirinden farklı eşsiz bezemeleri ile göz kamaştıran bir mimarlık ve mühendislik harikası niteliğindedir. Yapının üç boyutlu detaylı geometrik stilleri ve bezemelerinin başka hiç bir yerde olmadığı sanat tarihçileri ve mimarlar tarafından dile getirilmektedir.

Kapılarda kullanılan Barok, Selçuklu üçgenleri ve Gotik olmak üzere farklı üslup ve bezemelerin en önemli özelliği her birinin birbirinden farklı olmasıdır. İşlenmiş olan tüm motifler asimetriktir ve her karede binlerce motif bulunmaktadır. Örneğin, Kuzey Taç Kapısında kullanılan hayat çelenginin en heyecan verici ögesi, büyük, üç boyutlu, sadece sanatçının hayalinde var olan bir bitki dünyasını yansıtmaktadır.

Kapılarda olduğu gibi cami içindeki her sütun, sütun kaidesi ve sütun başlığı ve kubbe içi tavan süslemeleri ayrı üslup ve bezeme örneklerini sergilemektedir.

Ulu Camii'nin yanı başında bulunan darüşşifa, taş işlemeciliği ve bezeme üslupları ile bir başka başyapıttır ve Ulu Cami ile görkemli bir bütünlüğü paylaşır. İki katlı, avlulu, eyvanlı bir yapı olan darüşşifa, hastaların su sesi ile sağlıklarına kavuştuğu bir hastane olarak benzersiz özelliklere sahiptir.

GÖREME MİLLÎ PARKI VE KAPADOKYA

Kuzeyde Kızılırmak, doğuda Yeşilhisar, güneyde Hasan ve Melendiz Dağları, batıda Aksaray ve kuzey-batıda Kırşehir ile sınırlanan Kapadokya bölgesi, Kalkolitik Dönemden beri devamlı yerleşim alanı olmuştur. Alanın en önemli özelliği, Erciyes Dağı ve Hasan Dağı tüflerinin, rüzgar ve su aşındırması sonucunda oluşan olağanüstü kaya şekilleri ve kışın ılık, yazın serin olan ve bu nedenle her mevsim için uygun iç iklim koşulları taşıyan kayaya oyma mekânlardır.

Göreme, özellikle 7-13. yüzyıllar arasında baskılardan kaçan Hristiyanların yerleşmesiyle Hristiyanlığın önemli bir merkezi hâline gelmiştir. 1985 yılında UNESCO Dünya Miras Listesi'ne dahil edilen alanlar içinde; Göreme Millî Parkı, Derinkuyu ve Kaymaklı Yeraltı Şehirleri, Karain Güvercinlikleri, Karlık Kilisesi, Yeşilöz Theodoro Kilisesi ve Soğanlı Arkeolojik Alanı yer almaktadır.

İSTANBUL'UN TARİHİ ALANLARI

M.Ö. 7. yy.'da kurulan İstanbul'un, kuzeyde Haliç, doğuda İstanbul Boğazı ve güneyde Marmara Denizi ile çevrili kısmı günümüzde "Tarihî Yarımada" olarak anılmaktadır. Kent, Avrupa ve Asya'yı birbirine bağlayan stratejik konumu nedeniyle tarihi boyunca kentte hüküm süren uygarlıklar için daima önemli olmuştur. Bu özellikleri ile kent, Roma, Bizans ve Osmanlı gibi büyük İmparatorlulara başkentlik yapmıştır. Bu görkemli geçmişi ile farklı dinleri, kültürleri, toplulukları ve bunların ürünü olan yapıtları benzersiz bir coğrafyada bir araya getiren İstanbul, 1985 tarihinde UNESCO Dünya Miras Listesine 4 ana bölüm olarak dahil edilmiştir. Bunlar; Hipodrom, Ayasofya, Aya İrini, Küçük Ayasofya Camisi ve Topkapı Sarayı'nı içine alan Arkeolojik Park; Süleymaniye Camisi ve çevresini içine alan Süleymaniye Koruma Alanı; Zeyrek Camisi ve çevresini içine alan Zeyrek Koruma Alanı ve Tarihî Surlar Koruma Alanı'nı içermektedir.

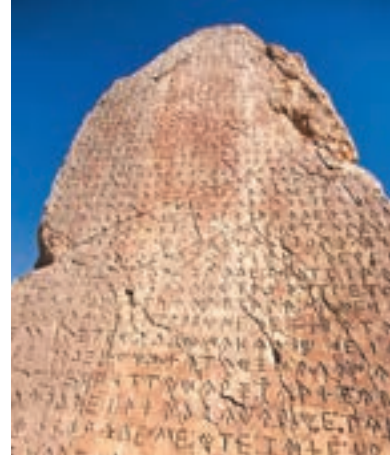

A photograph of the Maiden's Tower (Kız Kulesi) in Istanbul, Turkey. The tower is a small, ornate structure with a conical roof, situated on a small island in the Bosphorus. It is illuminated at night, and its reflection is visible in the water. The background shows the city lights and the Bosphorus Bridge.

HATTUŞA - HİTİT BAŞKENTİ

Hattuşa (Çorum, Boğazköy), Hitit İmparatorluğunun başkenti olarak Anadolu'da yüzyıllar boyu çok önemli bir merkez olmuştur. Önceleri ilk sahipleri olan Hattiler tarafından "Hattuş" olarak adlandırılan şehir, Hitit egemenliğine geçtikten sonra "Hattuşa" adını alır. M.Ö. 1700'lerde Kuşşara şehrinin kralı Anitta tarafından alınan Hattuşa, yine Anitta tarafından yıkılır. Yazılı kayıtlarda Anitta, ilk Hitit kralıdır. Yaklaşık yüzyıl kadar sonra şehir, I. Hattuşili tarafından tekrar kurularak 400 yıldan uzun bir süre hüküm sürecektir. Günümüzde görülebilen ve büyük çoğunluğu Büyük Kral IV. Tudhaliya dönemine ait olan kalıntılar arasında tapınaklar, kraliyet konutları ve surlar bulunmaktadır. 1986 yılında UNESCO Dünya Miras Listesine dahil edilmiştir.

NEMRUT DAĞI

Adıyaman'ın Kahta İlçesi'nde 2.150 metre yüksekliğindeki Nemrut Dağı yamaçlarında hükümdarlık yapmış olan Kommagene Kralı I. Antiochos'un tanrılara ve atalarına minnettarlığını göstermek için yaptırdığı mezarı, anıtsal heykelleri ve benzersiz manzarası ile Helenistik Dönemin en görkemli kalıntılarından birisidir. Anıtsal heykeller Doğu, Batı ve Kuzey teraslarına yayılmıştır. Doğu terası kutsal merkezdir ve bu nedenle en önemli heykel ve mimari kalıntılar burada bulunmaktadır. İyi korunmuş durumdaki dev heykeller kireçtaşı bloklarından yapılmıştır ve 8-10 metre yüksekliktedir. Varlığı bilinmekle beraber kral mezarı, henüz keşfedilememiştir.

Nemrut Dağı, 1987 yılında UNESCO Dünya Miras Listesine dahil edilmiştir.

PAMUKKALE-HIERAPOLİS

Çaldağı'nın güney eteklerinden gelen kalsiyum oksit içeren suların oluşturduğu görkemli beyaz travertenler ve geç Helenistik ve erken Hristiyanlık dönemlerine ait kalıntılar içeren Hierapolis arkeolojik kenti, antik çağlardan bugüne kadar ulaşan en çarpıcı merkezlerden biridir. Denizli'ye 2 km. uzaklıkta bulunan bu alan, ayrıca çok çeşitli rahatsızlıklara iyi geldiğine inanılan şifalı suları ile de ünlüdür.

Antik kentin M.Ö. II. yüzyılda Bergama krallarından II. Eumenes tarafından kurulduğu, adını ise Bergama'nın kurucusu Telephos'un eşi Heira'dan aldığı sanılmaktadır. Eski kaynaklara göre metal ve taş işlemeciliği, dokuma kumaşları ile ünlü olan kent, Büyük Konstantin döneminde Frigya bölgesinin başkentliğini yapmış, Bizans döneminde Piskoposluk merkezi olmuştur.

1988 yılında UNESCO Dünya Miras Listesine dahil edilmiştir.

XANTHOS-LETOON

Xanthos

Fethiye'ye 46 km. uzaklıkta, Kınık köyü yakınlarında bulunan Xanthos, Antik Çağda Likya'nın en büyük idari merkezi idi. M.Ö. 545'te Perslerin egemenliğine girene kadar bağımsız olan kent, bundan yaklaşık olarak yüzyıl kadar sonra tamamıyla yanmıştır. Bu yangından sonra şehir tekrar inşa edilmiş, hatta M.Ö. II.'yy.da Likya Birliği'nin başkenti olma görevini üstlenmiştir. Daha sonra Romalıların kontrolüne giren kent, bundan sonra Bizans egemenliğine girmiş ve 7. yy.'daki Arap akınlarına kadar Bizans egemenliğinde kalmıştır. Yerleşen her uygarlığın inşa ettirdiği yapılarda Likya gelenekleri, Helenistik ve Roma dönemi etkilerini göstermektedir.

1988 yılında UNESCO Dünya Miras Listesine dahil edilmiştir.

Letoon

Xanthos'a 4 km. uzaklıkta bulunan Letoon, Antik Çağda Likya'nın dini merkezi konumundaydı. Bu kutsal alanda Leto, Apollon ve Artemis tapınakları ile birlikte, bir manastır, bir çeşme ve Roma Tiyatrosu kalıntıları bulunmaktadır. Artemis ve Apollo'nun annesi Leto'ya adanmış olan en büyük tapınak, batıda bulunan ve peripteros tarzında yapılmış Leto Tapınağıdır ve 30.25 m.'ye 15.75 m. büyüklüğündedir. Doğuda yer alan Dor tarzında yapılmış olan Apollo tapınağı, Leto tapınağından daha az korunmuş durumdadır ve 27.90 m.'ye 15.07 m. boyutları ile daha küçüktür. Her iki tapınağın ortasında yer alan ve en küçük tapınak olan Artemis tapınağı 18.20 m.'ye 8.70 m. boyutlarındadır.

1988 yılında UNESCO Dünya Miras Listesine dahil edilmiştir.

SAFRANBOLU ŞEHİRİ

Karadeniz kıyılarını Batı, Kuzey ve Orta Anadolu'ya bağlayan yol üzerinde yer alan tarihî Safranbolu şehri, coğrafi konumu nedeniyle çok eski devirlerden beri yerleşim görmektedir. 14. yy.ın başlarından bu yana Türklerin hâkimiyetinde olan Safranbolu, özellikle 18. yüzyılda Asya ve Avrupa arasındaki ticaretin önemli bir merkezi olmuştur. Türk kentsel tarihinin bozulmamış bir örneği olan bu şehir, geleneksel şehir dokusu, ahşap yığma evleri ve anıtsal yapılarıyla bütünü sit ilan edilmiş ender kentlerden biri olarak 1994 yılında UNESCO Dünya Miras Listesine dahil edilmiştir.

TRUVA ANTİK KENTİ

Truva, dünyadaki en ünlü antik kentlerden birisidir. Truva'da görülen 9 katman, kesintisiz olarak 3000 yıldan fazla bir zamanı göstermekte ve Anadolu, Ege ve Balkanların bulunduğu bu benzersiz coğrafyada yerleşmiş olan uygarlıkları izlememizi sağlamaktadır. Truva'daki en erken yerleşim katı M.Ö. 3000-2500 ile erken Bronz Çağı'na tarihlenmektedir. Daha sonra sürekli yerleşim gören Truva katmanları, M.Ö. 85 - M.S. 8. yüzyıla tarihlenen Roma Dönemi ile sona ermektedir. Truva, bulunduğu coğrafi konum nedeniyle burada hüküm süren uygarlıkların diğer bölgelerle ticari ve kültürel bağlantıları açısından daima çok önemli bir rol üstlenmiştir. Truva ayrıca gösterdiği kesintisiz katmanlaşma ile Avrupa ve Ege'deki diğer arkeolojik alanlar için referans görevi görmektedir. İlk olarak 1871'de Heinrich Schliemann, daha sonra W. Dörpfeld, C.W. Blegen tarafından kazılmış olan bu görkemli arkeolojik şehirde kazılar hâlen Tübingen Üniversitesi tarafından sürdürülmektedir.

1998 yılında UNESCO Dünya Miras Listesine dahil edilmiştir.

SELİMİYE CAMİİ VE KÜLLİYESİ

İstanbul'un fethinden önce Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti olan Edirne'nin en önemli anıtsal eseri olan ve şehrin silüetini taçlandıran Selimiye Camii ve Külliyesi, 16. yy.'da Sultan II. Selim adına yaptırılmıştır. Teknik mükemmelliği, boyutları ve estetik değerleriyle döneminin ve sonraki zamanların en muhteşem eseri olan Camii ve Külliye, Osmanlı mimarlarından en önemlisi Sinan'ın Ustalık Dönemi eseri, mimarlık sanatının en görkemli örneklerinden biri ve insanın yaratıcı dehasının bir başyapıtı olarak kabul edilmektedir.

İnce ve zarif 4 minareye sahip büyük kubbesiyle görkemli Cami, iç tasarımında kullanılan ve döneminin en iyi örnekleri olan taş, mermer, ahşap, sedef ve özellikle çini motifleri ve ince işçilikleri ile kubbe ve kemerlerindeki kalem işleri, mermer döşemeli avlusu ve yapıyla bağlantılı el yazması kütüphanesi, eğitim kurumları, dış avlusu ve arastası ile bir sanat türünün zirvesini temsil etmektedir.

2011 yılında UNESCO Dünya Miras Listesine dahil edilmiştir.

ÇATALHÖYÜK NEOLİTİK KENTİ

İnsanlığın gelişiminde önemli bir evre olan yerleşik toplumsal hayata geçişle birlikte, tarımın başlangıcı ve avcılık gibi önemli sosyal değişim ve gelişmelere tanıklık eden Çatalhöyük Neolitik Kenti, Güney Anadolu Platosu'nda yaklaşık 14 ha.lık bir alan üzerinde yer almaktadır. İki höyükten oluşan Çatalhöyük Neolitik Kenti'nin daha uzun olan Doğu Höyüğü, M.Ö. 7400 ve 6200 yılları arasına tarihlenen 18 Neolitik yerleşim katmanından oluşmaktadır. Söz konusu katmanlarda sosyal örgütlenmeyi ve yerleşik hayata geçişi simgeleyen duvar resimleri, rölyefler, heykeller ve diğer sanatsal öğeler yer almaktadır. Batı Höyüğü ise M.Ö. 6.200 ve 5.200 yılları arasına tarihlenen Kalkolitik Döneme ait kültürel özellikler göstermektedir. Bu özellikleriyle Çatalhöyük, aynı coğrafyada 2000 yıldan fazla bir süredir var olan köylerden kentsel hayata geçişin de önemli bir kanıtıdır.

Çatalhöyük'teki içlerine çatılardan girilen birbirine bitişik evler ile sokağı olmayan yerleşim ünük bir özellik sergilemektedir. Ortadoğu ve Anadolu'da diğer Neolitik alanlar bulunmuş olmasına rağmen Çatalhöyük Neolitik Kenti, kalıntıların boyutu, yaşayan toplumun yoğunluğu, güçlü sanatsal ve kültürel gelenekler ve zaman içindeki sürekliliğin benzersiz bileşimi ile olağanüstü evrensel değer taşımaktadır.

2012 yılında UNESCO Dünya Miras Listesine dahil edilmiştir.

BURSA VE CUMALIKIZIK: OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN DOĞUŞU

2014 yılında Dünya Miras Komitesinin 38. Dönem Toplantısında Kültürel kategoride Dünya Miras Listesine alınan "Bursa ve Cumalıkızık: Osmanlı İmparatorluğunun Doğuşu" Dünya Miras alanı, Orhangazi Külliyesi ve çevresini içine alan Hanlar Bölgesi, Hüdavendigar (I. Murad) Külliyesi, Yıldırım (I. Bayezid) Külliyesi, Yeşil (I. Mehmed) Külliye, Muradiye (II. Murad) Külliyesi ve Cumalıkızık Köyü olmak üzere altı bileşenden oluşmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk başkenti olarak kurulan ve külliyelerle şekillenen Bursa'nın tarih boyunca sahip olduğu önemli ticari rolü, kentteki büyük hanlar, bedesten ve çarşılarla ortaya konulmaktadır. Hanlar Bölgesi, 14. yüzyıldan bu yana kent ekonomisinin kalbi olmuştur. Erken dönem Osmanlı kentine istisnai bir örnek olan Bursa'nın kentleşme modeli, daha sonra kurulan Osmanlı-Türk kentlerine örnek teşkil etmiştir.

Cumalıkızık Köyü ve çevresindeki diğer vakıf köylerinin, payitaht Bursa'nın kent merkezindeki hanlar ve külliyelerle ekonomik ilişkileri, Osmanlı'nın bütün kurumlarıyla bir beylikten imparatorluk hâline dönüşmesine önemli bir katkı sağlamıştır.

Bursa ve Cumalıkızık, bugün hâlâ yaşayan ticari kültürü ve kente oldukça yakın kırsal yaşamın devamlılığı ile birlikte erken dönem Osmanlı yaşam şekli ve vizyonuna iyi bir örnek teşkil etmektedir.

BERGAMA ÇOK KATMANLI KÜLTÜREL PEYZAJ ALANI

2014 yılında Dünya Miras Komitesinin 38. Dönem Toplantısında Kültürel Peyzaj kategorisinde Dünya Miras Listesine alınan ve Helenistik, Roma, Doğu Roma ve Osmanlı Dönemlerine ait katmanları içerisinde barındıran Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı; Pergamon (çok katmanlı kent), Kibele Kutsal Alanı, İlyas Tepe, Yığma Tepe, İkili, Tavşan Tepe, X Tepe, A Tepe ve Maltepe Tümölüsleri olmak üzere dokuz bileşenden oluşmaktadır.

Kale Dağı'nın tepesindeki antik Pergamon yerleşimi anıtsal mimarisiyle Helenistik dönem şehir planlamacılığının en iyi örneğini temsil etmektedir. Athena Tapınağı, Trajan Tapınağı, Helenistik dönemin en dik tiyatro yapısı, kütüphane, Heroon, Zeus Sunağı, Dionysos Tapınağı, Agora ve Gymnasion yapıları, bu planlama sisteminin ve dönem mimarisinin en seçkin örnekleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Helenistik Bergama Krallığının başkenti olan kent, önemli bir eğitim merkeziydi. Daha sonra Roma İmparatorluğu'nun Asya Eyaleti başkenti olan Bergama, döneminin en önemli sağlık merkezlerinden Asklepion'a ev sahipliği yapmıştır.

Çevresindeki kültürel peyzaj ile birlikte Helenistik ve Roma Dönemlerine ait pek çok istisnai örneği içerisinde barındıran kent, özellikle Roma ve Doğu Roma dönemlerine ait katmanlar üzerinde yayılmış olan Osmanlı dönemi mimarisine ait pek çok cami, han, hamam ve ticari merkez ile de önemini korumuştur.

UNESCO
DÜNYA MİRAS LİSTESİNE GİREN
TÜRK DÜNYASI KÜLTÜR VARLIKLAR
TÜRKMENİSTAN

7

- Antik Merv Millî Tarih ve Kültür Parkı
- Köhne Ürgenç
- Nisa'nın Parthia Kaleleri

ANTİK MERV MİLLÎ TARİH VE KÜLTÜR PARKI

Merv, Orta Asya'dan geçen İpek Yolu'nun üzerinde bulunan şehirlerin içinde en eski ve en iyi muhafaza edilmiş olanıdır. Buradaki arkeolojik kalıntılar, insanlık tarihinin 4000 yılını kapsamaktadır. Bu kalıntıların özellikle son iki bin yıla ait olanları hâlen görülebilmektedir. 1999 yılında UNESCO Dünya Miras Listesine dahil edilmiştir.

KÖHNE ÜRGENÇ

Köhne Ürgenç, Kuzey Batı Türkmenistan'da Amu Nehrinin sol kıyısında bulunmaktadır. Ürgenç, Ahameniş İmparatorluğu'na ait Harezm bölgesinin başkentiydi. Eski şehir merkezinde bir cami, bir kervansarayın kapıları, türbeler ve 60 metre yüksekliğinde bir minare olmak üzere özellikle 11. ila 16. yüzyıldan kalma bir dizi tarihî yapıt bulunmaktadır. Bu tarihî yapıtlar, daha o dönemde, önce İran ve Afganistan'ın, daha sonra ise 16. yüzyılda Hindistan'daki Moğol İmparatorluğun mimarisini etkisi altına alacak kadar gelişmiş bir mimarlık tekniğinin ve ustalığının olduğunu kanıtlayıcı niteliktedirler.

2005 yılında UNESCO Dünya Miras Listesine dahil edilmiştir.

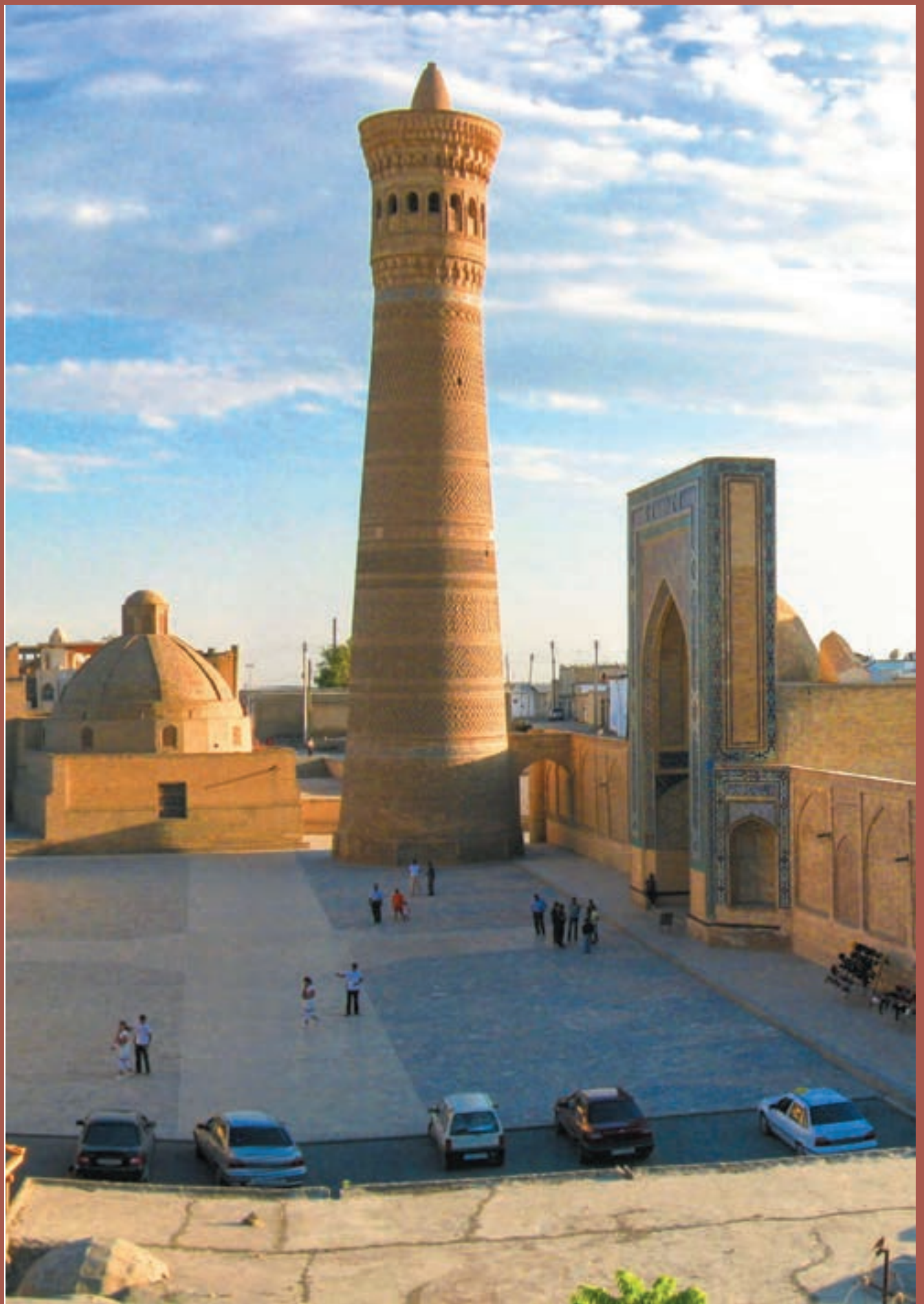

NİSA’NIN PARTHIA KALELERİ

Nisa'nın Parthia kaleleri, Eski ve Yeni Nisa olmak üzere iki höyükten oluşmaktadır. Bu şehir, milattan önce 3. yüzyıldan, milattan sonra 3. yüzyıla kadar hüküm sürmüş olan Parthia İmparatorluğu'nun en eski ve en önemli şehirlerinden birisiydi. Bu iki höyükte kendi geleneksel kültürünün öğelerini, Antik Yunan ve Roma medeniyetinkilerle ustaca harmanlamış olan eski bir medeniyete ait, henüz kazı çalışmaları ile gün yüzüne çıkartılmamış olan kalıntılar bulunmaktadır. Bu sit alanının iki ayrı bölgesinde yapılan kazılarda, mimari yapılar ve süslemelerden anlaşıldığı kadarıyla ev hayatı ile devlet ve din işlerine ayrılmış yapıların kalıntıları görülmektedir. Gerek ticari gerekse stratejik açıdan önemli eksenlerin kesişme noktasında bulunan bu güçlü imparatorluk, Roma İmparatorluğu'nun yayılmasını engelleyen bir set, aynı zamanda Doğu ile Batı, Kuzey ile Güney arasındaki iletişim ve ticaretin önemli bir merkezi olmuştur.

2007 yılında UNESCO Dünya Miras Listesine dahil edilmiştir.

UNESCO
DÜNYA MİRAS LİSTESİNE GİREN
TÜRK DÜNYASI KÜLTÜR VARLIKLAR
ÖZBEKİSTAN

8

- ❖ İtçan Kala
- ❖ Tarihi Buhara Şehri
- ❖ Tarihi Şahrisabz Merkezi
- ❖ Semerkant – Kùltürlerin Buluşma Noktası

İTÇAN KALA

Yaklaşık 10 metre yükseklikte surlarla çevrili olan İtçan Kala, İran'a giden kervanların çölü geçmeden önce dinlenmek için durdukları eski Hiva Kervansarayı'nın içinde bulunan şehir merkezidir. Az sayıda da olsalar, burada bulunan çok eski yapıtlar hâlâ muhafaza edilmiş durumdadır. Bu anlamda İtçan Kala, Orta Asya'daki İslam mimarisinin en güzel örneklerinden birini teşkil etmektedir. Burada ayrıca Cuma Camii'nin yanı sıra türbeler, medreseler ve 19. yüzyılın başında Alla-Kulli-Han tarafından inşa edilen iki muhteşem saray da bulunmaktadır. 1990 yılında UNESCO Dünya Miras Listesine dahil edilmiştir.

TARİHÎ BUHARA ŞEHİRİ

İpek Yolu üzerinde bulunan Buhara, 2000 yıllık tarihî bir şehirdir. Büyük ölçüde muhafaza edilmiş dokusuyla Buhara şehri, Orta Asya'nın Orta Çağ'dan kalma şehirlerinin içerisinde en güzelidir. Zira burada 10. yüzyıl İslam mimarisinin başyapıtlarından birisi olan İsmail Samani'nin kabrinin yanı sıra 17. yüzyıldan kalma çok sayıda medrese bulunmaktadır.

1993 yılında UNESCO Dünya Miras Listesine dahil edilmiştir.

TARİHÎ ŞAHRISABZ MERKEZİ

Tarihî Şahrısabz Merkezinde çok değerli abidelerin yanı sıra bir sikke koleksiyonu da bulunmaktadır. Şehrin yüzyıllar boyunca tanık olduğu gelişmelerin bugüne dek ulaşmış kalıntıları niteliğindeki bu abide ve sikke koleksiyonu, özellikle Emir Timur ve Timur İmparatorluğu'nun en yüksek dönemi olan 15 ila 16. yüzyıllardan izler taşımaktadır.

2000 yılında UNESCO Dünya Miras Listesine dahil edilmiştir.

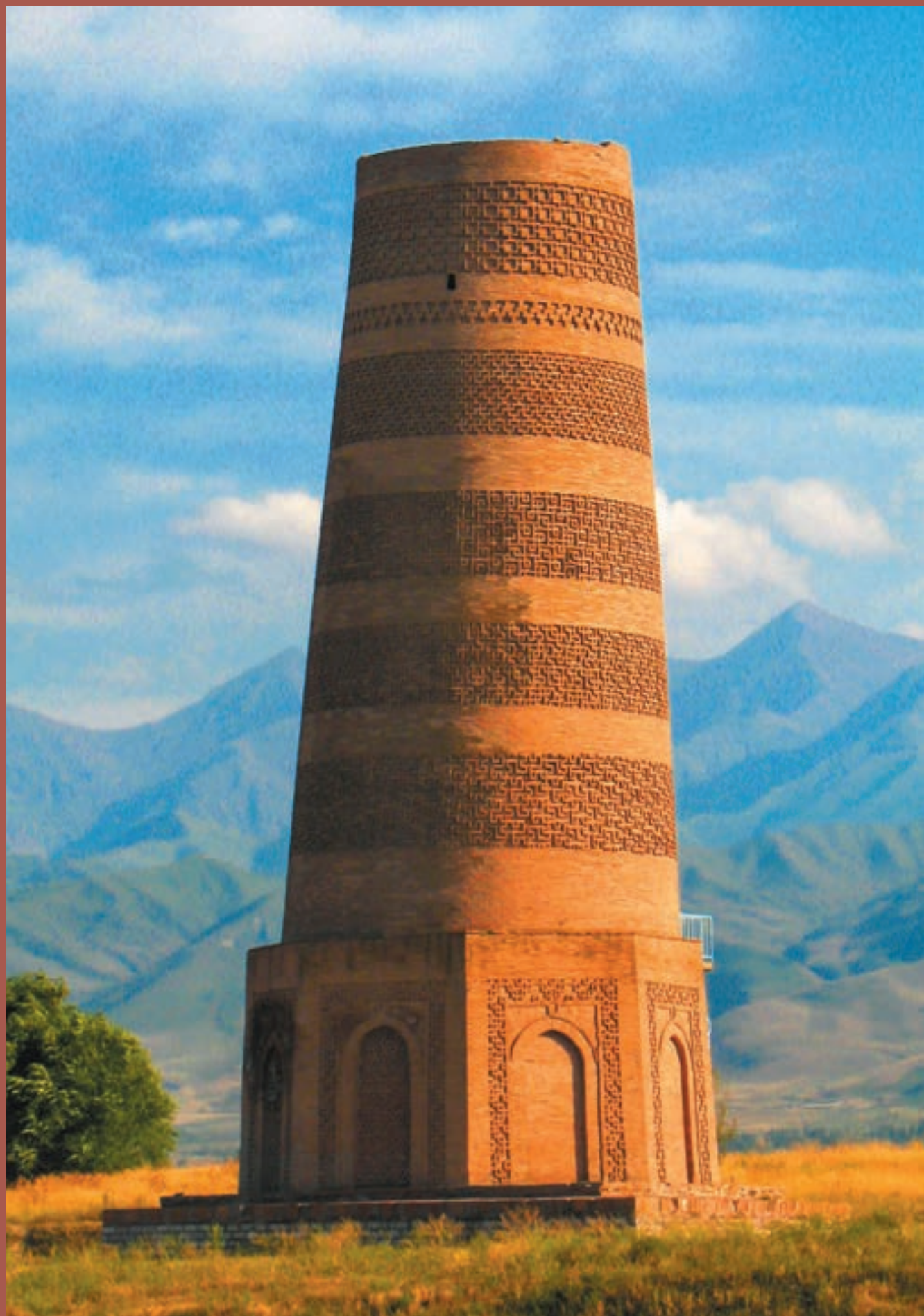

SEMERKANT – KÜLTÜRLERİN BULUŞMA NOKTASI

Tarihî Semerkant şehri, birçok dünya kültür ve medeniyetlerinin yaşadığı veya tarihin bir döneminde geçtiği ve dolayısıyla birbiriyle buluştuğu bir şehirdir. Milattan önce 7. yüzyılda eski Efrasiyab olarak kurulan şehir, tarihteki en parlak gelişmesini 14 ila 15. yüzyıllarda hüküm süren Timur İmparatorluğu döneminde yaşamıştır. Şehrin en önemli tarihî abidelerinden bazıları ise Registan Camii ve medreseleri, Bibi-Hanım Camii, Şahi-Zinda ve Gür-Emir türbeleri ile Uluğ Bey Rasathanesi'dir.

2001 yılında UNESCO Dünya Miras Listesine dahil edilmiştir.

UNESCO
DÜNYA MİRAS LİSTESİNE GİREN
TÜRK DÜNYASI KÜLTÜR VARLIKLAR
ORTAK DEĞERLER

9

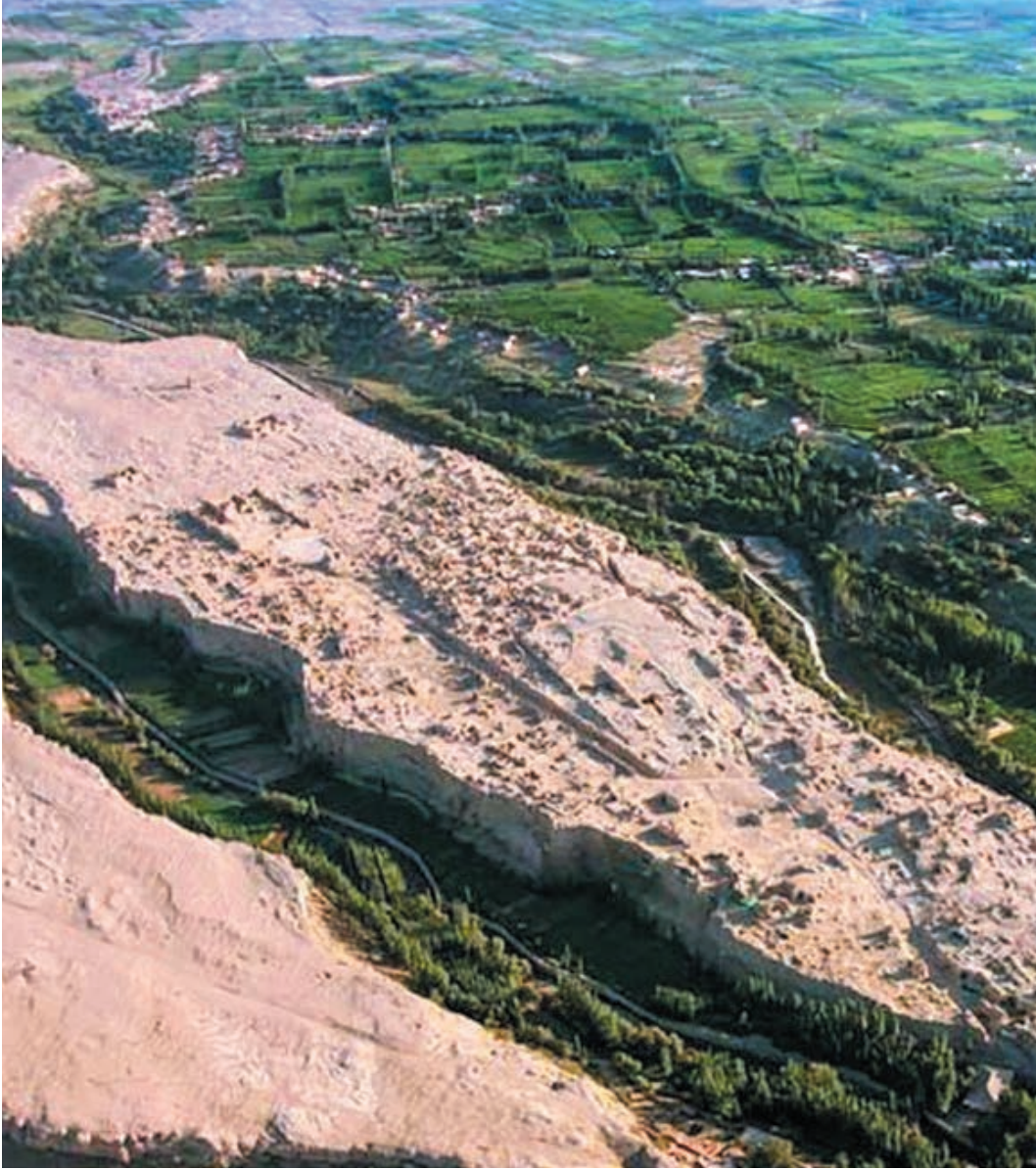
- İpek Yolu: Çang'an-Tiyanşan Geçidi
Kazakistan, Kırgızistan

İPEK YOLU: ÇANG'AN-TİYAŖŞAN GEÇİDİ

Bu bölge, İpek Yolu'nun Han ve Tang Hanedanlarının Başkenti Çang'an/Luoyang'dan Orta Asya'nın Jetysu bölgesine kadar uzanan 5.000 km'lik bir kısmını kapsamaktadır. Milattan önce 2. yüzyıl ila milattan sonra 1. yüzyıl arasında şekillenen Çangian-Tiyanşan Geçidi, 16. yüzyıla dek kullanılarak birçok medeniyetin arasında uzun mesafeler üzerinden ticari ilişkilerin kurulmasına, dinî inançların yayılmasına, teknolojik yeniliklerin, çeşitli kültürlerle ait örf ve âdetlerin ve sanatların tanınmasına imkân sağlamıştır. Çang'an-Tiyanşan Geçidi, başkentler, çeşitli Hanlık ve İmparatorlukların sarayları, ticari yerleşim bölgeleri, Budist mağara tapınakları, eski yollar, kervansaraylar, geçitler, gözetleme kuleleri, Çin Seddi'nin bazı kısımları, kaleler, mezarlar ve ibadethaneler olmak üzere 33 farklı unsurdan oluşmaktadır.

2014 yılında UNESCO Dünya Miras Listesine dahil edilmiştir.

KAYNAKLAR

I. BÖLÜM

TÜRK DÜNYASI KÜLTÜR MİRASI VE DOĞAL PARKLARI

1. BAŞKURDİSTAN (RUSYA FEDERASYONU)

afisha-mir.ru
media.zk-online.ru
vladimir.livejournal.com
wikipedia.org

2. HAKAS (RUSYA FEDERASYONU)

turism19.ru
wikipedia.org

3. KAZAKİSTAN

anatili.kz
azh.kz
condensat.kz
cufn.ru
drive.net
embkazjp.org
geolines.ru
kazaktours.com
kzvesti.kz
littlemissadventuress.files.wordpress.com
madenimura.kz
mangystau-view.com
silkadv.com
wikimapia.org
wikipedia.org

4. KIRGIZİSTAN

about.kg
geoview.info
kirgizia-info.ru
wikipedia.org

5. ORTAK DEĞERLER

aboutkazakhstan.com
kazakhstan.orexca.com
wikipedia.org

II. BÖLÜM

UNESCO DÜNYA MİRAS LİSTESİNE GİREN TÜRK DÜNYASI KÜLTÜR VARLIKLARI

1. ALTAY (RUSYA FEDERASYONU)

picsfab.com
unesco.org
wikipedia.org

2. AZERBAYCAN

azerbaijan.travel
azerbaijans.com
unesco.org
wikipedia.org

3. KAZAKİSTAN

unesco.org
wikipedia.org

4. KIRGIZİSTAN

icro.ir
sulaimanto.org
wikimapia.org

5. TATARİSTAN (RUSYA FEDERASYONU)

unesco.org
wikipedia.org

6. TÜRKİYE

bik.gov.tr
dunyamirasigezginleri.com
kulturarliklari.gov.tr
tevazu.eu
unesco.org
wikipedia.org

7. TÜRKMENİSTAN

asiatourismportal.com
ggturkmenistan.blogspot.com
unesco.org

8. ÖZBEKİSTAN

advantour.com
unesco.org
wikimedia.org
wikipedia.org

9. ORTAK DEĞERLER

unesco.org
wikipedia.org

